

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Filip Fabri

Bevisvärdering av indiciebevisning

En kvalitativ rättsfallsanalys

<JURM02> Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Lena Wahlberg

Termin för examen: HT20

Innehåll

1	INLEDNING	7
1.1	Bakgrund	7
1.2	Syfte & Frågeställningar	8
1.3	Avgränsning	8
1.4	Metod & Teori	9
1.5	Forskningsläge & Material	11
1.6	Begreppsanvändning	13
1.7	Disposition	13
2	BEVISRÄTTSLIGA GRUNDBEGREPP & PRINCIPER	15
2.1	Rättsfaktum	15
2.2	Bevisfaktum & Hjälpfaktum	16
2.3	Bevistema, Deltema och Alternativhypotes	17
2.4	Bevisbörda	19
2.5	Beviskrav	21
2.6	Beviskraft	21
2.7	Bevisvärdering	24
2.8	Ursprungssannolikhet & Oskuldspresumtionen	26
2.9	Principen om fri bevisprövning	29
3	INDICIEBEVISNING	33
3.1	Historisk kontext	33
3.2	Definitionen av termen indicium	34
3.3	Exempel på indiciebevisning	38
3.4	Vissa problem med bevisvärderingen av indiciebevisning	41
3.4.1	Selektionsbias	41
3.4.2	Referensklassproblemet	43

4	RÄTTSFALLSSTUDIE	46
4.1	Gymmerholmsfallet – NJA 1991 s. 56	46
4.1.1	Gärningsbeskrivning	46
4.1.2	En kort bakgrund	47
4.1.3	HDs domskäl och domslut	48
4.2	Malinmordet – RH 1998:88	50
4.2.1	Gärningsbeskrivning	50
4.2.2	En kort bakgrund	50
4.2.3	HovR domskäl och domslut	51
4.3	Ekerömordet – B 9709-06	54
4.3.1	Gärningsbeskrivning	54
4.3.2	En kort bakgrund	54
4.3.3	HovRs domskäl och domslut	56
4.4	Arbogamålet – B 8390-08	58
4.4.1	Gärningsbeskrivning	58
4.4.2	En kort bakgrund	59
4.4.3	HovRs domskäl och domslut	60
4.5	Termosbomben i Malmö – B 3305-20	63
4.5.1	Gärningsbeskrivning	63
4.5.2	En kort bakgrund	64
4.5.3	HovRs domskäl och domslut	65
5	RESULTAT OCH DISKUSSION	67
5.1	Metoddiskussion	74
5.2	Vidare forskning	75
6	SLUTSATS	76

Summary

In December 2019, the police discovered a thermos bomb in an underground garage in Malmö. One of the suspects had previously been convicted of crimes similar to this and had connections to the Hells Angels motorcycle club. His DNA also matched DNA found on the cap of the thermos containing the explosive charge. The district court used his criminal record and affiliation with Hells Angels as evidence for his guilt in the new case regarding the thermos bomb. In 2020 the Court of Appeal found the man innocent. Among other things, his previous convictions and his background was valued in a different way. I could not comprehend how the district court and the Court of Appeal came to such different conclusions when their evaluation was based on the same circumstantial evidence. I therefore decided to write this thesis on the subject of evidence evaluation. The purpose of the thesis is to uncover how the courts value circumstantial evidence and whether this evaluation is consistent with basic rules and principles governing evidence evaluation in Sweden.

The definition of circumstantial evidence is clearly central for the purpose of the thesis. The definition has however proven to be disparate. In doctrine various terms with different meanings are being used and in courts the ambiguous definition of circumstantial evidence created by doctrine is reflected. To investigate the essay's issues, it has thus been central to examine the concept formation and decide which term the essay should adhere to. Furthermore, it has been of great importance to decide the definition of this term. The conclusion is that the term "indiciebevisning" is the most used term and it was therefore the easiest one to use when searching for cases to study. Regarding the definition of this term, Dahlman's classification with traces of the criminal act and conditions for the criminal act was found to be the most suitable definition.

The examination of the courts' evidence evaluation was carried out through a qualitative case study. The study consists of five selected cases where circumstantial evidence has been the subject of judicial review. The conclusion of the study is that the courts are heavily affected by the vague concept formation and definition of circumstantial evidence. This mostly affects the structure, and their evidence evaluation is in most cases well thought through. Certain elements can be questioned, including but not limited to the fact that some instances have chosen to dismiss evidence completely if it had low evidential value. This is highly unacceptable as it risks affecting the outcome of the case by underestimating collaborative evidence.

Moreover, the evidence evaluation is largely compatible with the basic rules and principles that govern the law of evidence in Sweden. It can however be stated that it is difficult to interpret the evidence as it is rare that reasoning about the power of individual evidence, probability of origin and alternative hypotheses are explained in the reasons for the verdict. These inadequacies leave room for reader interpretation and ultimately result in the accuracy of the judgments being questioned. As an example, questions can be raised in regard to the valuation of the combined power of evidence in the Mail murder. How the court found the evidence not to read the standard of proof is hard to comprehend. However, much of the evidence was not to be considered circumstantial evidence and was therefore not relevant to the thesis.

The Swedish law of evidence needs a clear definition on circumstantial evidence. Forcing the courts to stop using the term is not possibility and would likely be contrary to the principle of free evidence evaluation. Choosing to determine the definition of circumstantial evidence by law would also be incompatible with basic principles governing the law of evidence. The most suitable solution is therefore a precedent from the Supreme Court stating a clear definition of circumstantial evidence.

Sammanfattning

I december 2019 hittade polisen en termosbomb i ett underjordiskt garage i Malmö. En av personerna som misstänktes för brottet hade tidigare dömts för liknande typer av brottslighet och hade en koppling till Hells Angels. Hans DNA hade även återfunnits på locket till den termos som sprängladdningen var placerad i. Tingsrätten använde hans tidigare brottslighet och bakgrund som bevis för hans skuld avseende den nya brottsligheten. Under 2020 avgjorde hovrätten målet och fann mannen oskyldig. Bland annat hade den tidigare brottsligheten och hans bakgrund värderats annorlunda. Syftet med uppsatsen är att ta reda på hur domstolarna värderar denna typ av bevis, indiciebevisning, och om värderingen är förenlig med de grundläggande utgångspunkter och principer som råder för bevisprövning i Sverige.

För uppsatsen är det därav centralt att utreda vad ett indicium är. Begreppsbestämningen har visat sig vara spretig. I doktrin används olika termer med olika innebörd och i praxis avspeglas den otydliga bild som skapats i doktrin. För att kunna undersöka uppsatsens frågeställningar har det därmed varit centralt att undersöka begreppsbildningen och avgöra vilken term uppsatsen ska ansluta sig till. Vidare var det viktigt att slå fast innebörden av denna term. Slutsatsen blev termen indiciebevisning var lättast att använda vid sökandet av rättsfall att analysera eftersom termen återkommande används i domstolarna. Vidare används Dahlmans uppdelning mellan spår av den brottsliga gärningen och betingelser för den brottsliga gärningen som definition för denna term.

Undersökningen av domstolarnas bevisvärdering har utförts genom en kvalitativ rättsfallsstudie. I rättsfallsstudien har fem utvalda rättsfall analyserats där indiciebevisning förekommer. Slutsatsen av studien är att domstolarna påverkas av den spretiga begreppsbildningen men i övrigt gör en god bevisvärdering. Vissa moment kan ifrågasättas, däribland att vissa instanser valt att avfärda bevisningen helt om den har svag beviskraft. Det är

direkt olämpligt då det riskerar påverka utgången i målet genom underskattning av samverkande bevisning.

Det kan också konstateras att domstolarnas bevisvärdering i mångt och mycket är varit förenlig med de grundläggande utgångspunkter och principer som råder i svensk bevisrätt. Det kan dock konstateras att det är svårt att utläsa hur bevisvärderingen gått till i och med att det sällan framgår i hur domstolen resonerat kring beviskraft, ursprungssannolikhet och alternativhypoteser. Dessa knapphändiga domskäl tror jag öppnar upp för tolkningsmöjligheter och i slutändan resulterar i att domarnas materiella riktighet kan ifrågasättas. I bland annat Malinmordet kan det verkligen ifrågasättas hur den sammanvägda bevisningen inte ansågs nå upp till beviskravet. Mycket av bevisningen var emellertid inte av indiciekaraktär och var därav inte relevant för uppsatsen.

Den svenska bevisrätten är till synes i stort behov av en tydlig terminologi och en tydlig definition av begreppet indicium. Det förefaller svårt att förmå domstolarna att sluta använda begreppet. Att i lag slå fast hur bevistyper ska kategoriseras och definieras skulle troligen strida mot de grundläggande principer som finns inom bevisrätten. Den mest lämpliga lösningen är därför ett prejudikat från HD som tydligt stadgar hur termen indicium ska definieras och användas.

Förord

Med denna uppsats sätter jag punkt för mina juridikstudier vid Lunds universitet. Utbildningen upplevs ha gått i en rasande takt och det är kanske först nu när jag blickar tillbaka som jag inser hur rolig, stimulerande otroligt lärorik den faktiskt varit. Även om Lund som stad inte är något nytt för mig – jag är född och uppvuxen här – så har Lund som studentstad varit något nytt. Det har erbjudits en stor mängd spännande utmaningar och framförallt vänner för livet. Jag vill särskilt passa på att tacka min mycket goda vän Tim Colin för alla långa samtal om juridik i allmänhet och livet i synnerhet. Du är en vän för livet! Det är nu med lite skräckblandad förtjusning jag ger mig ut i arbetslivet med allt vad det har att erbjuda.

Det är ytterligare ett par personer som kräver särskilt omnämnande i denna uppsats. Först vill jag rikta ett varmt tack till min handledare Lena Wahlberg. Dina vägledande ord, särskilt i början och slutet, var verkligen underlättat vid skrivandet av uppsatsen.

Jag vill även tacka min familj. Ert stöd genom hela livet och under juristprogrammet har varit fantastiskt. Ni finns alltid där och lyssnar, kommer med kloka råd och uppvisar en outtröttlig entusiasm att diskutera alla ämnen, även juridik. Jag är otroligt tacksam för ert omtänksamma stöd och er klokskap, ni är bäst!

Slutligen vill jag även tacka min sambo Rebecca för den stöttning du har gett mig under såväl utbildning som i allt annat jag gör. Du står vid min sida när jag behöver det som mest och du är alltid den som blir gladast för min skull när jag når mina mål. Utan dig hade jag absolut inte varit där jag är idag!

Filip Fabri

Lund i december 2020

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv I, <i>Rättsfall från Högsta domstolen</i>
NJA II	Nytt Juridiskt Arkiv II, <i>Rättsfall från Högsta domstolen</i>
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:700)
RF	Regeringsformen (1974:152)
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätten
ÄRB	1734 års rättegångsbalk

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I mitten av december 2019 hittade polisen en så kallad termosbomb i en ventilationskanal i ett underjordiskt garage på Censorsgatan i Malmö. Tre personer åtalades för att ha tillverkat, bearbetat och förpackat bomben. En av de tre tilltalade erkände brottet, de andra två förnekade.

På locket till den termos som sprängladdningen förvarades i återfanns DNA som matchade en av de tilltalades DNA. Denna person var tidigare dömd för att ha tillverkat bomber och känd av polisen för sin nära anknytning till det beryktade motorcykelgänget Hells Angels. Vidare hade denna person gjort sökningar på och inhandlat pyrotekniskt material av samma slag som använts för att tillverka bomben på Censorsgatan. Mot bakgrund av bland annat dessa omständigheter dömde TR honom ett längre fängelsestraff. Rätten ansåg att det DNA som återfunnits på bomben i kombination med den omfattande indiciebevisningen som presenterats var tillräckligt för att hans skuld skulle anses bevisad bortom rimligt tvivel. HovR gjorde i december 2020 en annan bedömning och ansåg att DNA-matchningen och den övriga bevisningen åklagaren presenterat var mycket besvärande omständigheter för den tilltalade men att hans skuld inte var ställd utom rimligt tvivel.¹

Fallet avgjordes i samband med att jag genomförde min praktik på en advokatbyrå i Malmö och fick mig att fundera över de svårigheter som värderingen av indiciebevisning innebär. Målet uppmärksammades även i media² och gav upphov till debatt bland såväl kollegor på praktikplatsen som bland mina vänner. Det blev uppenbart att domstolens värdering av hans

¹ HovR över Skåne och Blekinge dom, 2020-12-02, B 3305. Domen är även en del av rättsfallsstudien som presenteras nedan.

² Se bland annat <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/aPwPeO/tillverkade-termosbomb--far-fangelse>

tidigare brottslighet och bakgrund var något som folk hade skilda åsikter om. Det faktum att TR och HovR kom fram till så skilda domslut väckte en del frågor hos mig. Hur var det möjligt att två instanser kommer fram till så olika resultat när materialet som domslutet baserades på i princip var exakt samma? Varför framgår det inte tydligare i domskälen hur domarna har resonerat kring bevisningen i målet? Svaret på frågorna kan nog till mångt och mycket återfinnas i hur instanserna valde att definiera, tolka och värdera indicier. Mot bakgrund av detta mål beslutade jag mig för att skriva denna uppsats och söka svaret på de frågor som väcktes hos mig när jag läste rättsfallet.

1.2 Syfte & Frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur indiciebevisning värderas av svenska domstolar i några utvalda rättsfall.

För att uppnå syftet kommer följande frågeställningar besvaras.

1. Hur värderar svenska domstolarna indiciebevisning i de utvalda rättsfallen?
2. Är värderingen förenlig med de bevisrättsliga utgångspunkter och principer som gäller vid bevisvärderingen i brottmål?

1.3 Avgränsning

I uppsatsen kommer ingen djupgående deskriptiv del avseende bevisvärderingsmetoder att presenteras. Inte heller kommer någon fördjupad redogörelse av beviskravet i brottmål att göras. Detta beror på att det rör sig om omfattande områden som skulle kräva separata studier för en fullständig redogörelse. Med tanke på att det inte heller är nödvändigt att genomföra dessa studier för att uppfylla uppsatsen syfte avgränsas uppsatsen till att inte omfatta detta. I uppsatsen kommer därav enbart ett kortare avsnitt där grunderna för dessa två områden och hur dessa hänger samman med indiciebevisning att presenteras.

Samtliga termer och principer som är aktuella vid bevisvärderingen i brottmål kommer inte att presenteras i uppsatsen. I uppsatsen har de termer och principer som jag menar är av central betydelse för att uppfylla uppsatsen syfte att presenteras.

Vid valet av rättsfall har fokus lagts på fall som rör grov brottslighet. Detta beror på att undersökningen och domskälen i sådana mål i regel är mer omfattande. Detta underlättar vid en kvalitativ studie då det finns mer material att tillgå i varje dom vid tolkningen av rättens övervägningar. Bagatellartade mål, mål med knapphändig utredning och mål med fåordiga domskäl har därav uteslutits ur rättsfallsanalysen.

I och med att det i uppsatsen genomförs en kvalitativ studie avgränsas de slutsatser som kan dras av uppsatsen till just dessa rättsfall. En generellare slutsats kring hur domstolar värderar indiciebevisning hade krävt en mer omfattande studie av kvantitativ karaktär. En sådan studie har inte genomförts inom ramen för denna uppsats.

1.4 Metod & Teori

I uppsatsen används en rättsdogmatisk metod. Visserligen är den rättsliga regleringen och informationen i förarbetena avseende indiciebevisning knapphändig. Det återfinns emellertid viss information som är relevant för uppsatsen även i dessa rättskällor. Det rör då främst de teoretiska ramarna kring vilket bevisteorin är uppbyggd. Någon information om indiciebevisning eller precisering kring bevisvärderingen därav går emellertid inte att finna. De för uppsatsen mest relevanta rättskällorna är istället juridisk doktrin och praxis. Det är därför även naturligt att det är dessa rättskällor som metoden i stort baseras på.

I uppsatsen görs även i stort sett en *bevisteoretisk studie* av begreppet indiciebevisning. Målet med en bevisteoretisk studie är inte är att beskriva gällande regler. Inom bevisteoretiska studier utgår man istället från två

teorier; en *deskriptiv* och en *normativ bevisteori*. Den deskriptiva bevisteorin används för att beskriva olika aspekter av den juridiska bevispraxisen, till exempel hur domaren värderar en specifik typ av bevis. Den normativa bevisteorin har istället till syfte att utreda hur bevisregler eller bevispraxis borde vara. Vad gäller frågeställning 1 och 2 är det naturligt att använda den deskriptiva bevisteorin då svaret på frågorna är av beskrivande karaktär. Svaret på frågeställning 1 ska sedan utmynna i ett *de lege ferenda* – som lagen borde vara – resonemang kring hur problematiken med bevisvärderingen av indiciebevisning kan lösas.

I avsnitt 4 som behandlar uppsatsens rättsfallsanalys används en kvalitativ analysmetod där ett fåtal utvalda rättsfall analyseras. Syftet med analysen är givetvis att besvara frågeställningarna som ställs i uppsatsen. Rättsfallen har valts ut genom sökningar på rättsdatabaserna JUNO och Infotorg med sökordet ”indiciebevisning” och ”indicier”. Därefter har ett större antal domar läst och sedan har fem rättsfall valts ut baserat på uppsatsens syfte. Vad som kontrollerades var huvudsakligen att samtliga skulle röra grov brottslighet, i regel mord. Detta beror på att det finns en förhoppning om att utredningen och domskälen i fall av grov brottslighet är mer omfattande än de domar som avser mindre grov brottslighet. Dessa omständigheter underlättar för en analys av domstolarnas resonemang då det finns mer material att tillgå i varje dom. Rättsfallen är, bortsett från ett fall från HD, uteslutande fall från underrätterna, TR och HovR. Rättsfallet från HD, NJA 1991 s. 56, är huvudsakligen med i uppsatsen då det i de andra rättsfallen frekvent refereras till detta fall. Fallet är alltså centralt för hur domstolarna traditionellt resonerar kring indiciebevisning.

Redogörelserna av de utvalda rättsfallen i uppsatsen är relativt utförliga. Syftet är att läsaren ska få en god möjlighet att själv skapa sig en uppfattning om de relevanta omständigheterna och på så sätt ha lättare att förstå den efterföljande diskussionen. Av samma anledning har jag valt att inte ta upp mina egna kommentarer i direkt anslutning till varje rättsfallsredogörelse utan som en del av diskussionen i slutet av uppsatsen.

1.5 Forskningsläge & Material

I det juridiska arbetet är det centralt vilken källa en regel kommer ifrån. Detta beror på att vissa källor är att betrakta som rättskällor, medan andra inte är det. Det absolut vanligaste exemplet på en rättskälla är en lag. Andra exempel är prejudikat från HD och lagförarbeten. Ett exempel på en samling regler som inte är en rättskälla är självhjälpsböcker som radar upp livsregler som läsaren kan välja om denne vill följa eller inte. Att en regel härstammar från en rättskälla innebär att den har rättslig auktoritet. Regler som inte kommer från en rättskälla har följaktligen inte auktoritet inom juridiken.³ Vid skrivandet av uppsatsen återfanns enbart knapphändig information i rättskällorna lag och lagförarbeten. Istället har doktrin och praxis utgjort de huvudsakliga källorna. Frågan blir härvid vilket rättskällevärde som ska tillmätas doktrin och praxis?

Vad gäller praxis måste det skiljas på praxis från underrätterna och från de högsta dömande instanserna. Att praxis från HD utgör en rättskälla råder det stor konsensus kring. I Sverige får domstolarna frångå prejudikat från högsta instans men huvudregeln är att prejudikaten utgör en rättskälla och att de ska följas. Vad gäller praxis från underrätterna är frågan mer komplicerad. Vissa jurister hävdar att avgöranden från underrätterna utgör en rättskälla medan andra hävdar motsatsen. Om man studerar hur domstolarna dömer verkar svaret på frågan vara att underrättsavgöranden utgör en rättskälla, om än svag, där praxis från HovR har större auktoritet än praxis från TR. Vidare är en konsekvens av den bristande vägledningen för domstolarnas bevisvärdering i lagstiftning och förarbeten att praxis fått en avgörande betydelse som rättskälla. Detta gäller givetvis i huvudsak rättsfall från HD.⁴

Vad gäller doktrin hävdas ibland att detta är en rättskälla enbart därför att domstolarna hänvisar till doktrin i sina domskäl. Det räcker emellertid inte att domstolen hänvisar till doktrin för att doktrin ska få status som en rättskälla.

³ Dahlman (2019) s. 57 f.

⁴ Schelin (2007) s. 25.

För att uppnå denna status måste doktrin behandlas som en rättslig auktoritet, vilket det sällan görs. Doktrin används istället som hjälpmedel när domaren ska analysera olika lösningar. Att domaren blir övertygad om den lösning som förespråkas i viss doktrin utgörs av sakskaäl, inte ett auktoritetsskaäl. Det finns emellertid verk som har status som rättskällor. Exempel på detta är *Per Olof Ekelöfs* bokserie *Rättegång I-V*, som återkommande refereras till i denna uppsats. Frågan om doktrin utgör en rättskälla är alltså fel fråga att ställa. När det gäller doktrin handlar det istället om att avgöra vilka verk som uppnått status som rättskällor.⁵ Mot bakgrund av detta är det vid skrivande av uppsatsen viktigt att förhålla sig källkritisk till den doktrin som läses och fundera nogsamt på vilket rättskällevärde den kan tillmätas. Vid skrivande av uppsatsen refereras återkommande till Dahlmans bok *Beviskraft – en metod för bevisvärdering i brottmål*. Jag vill påstå att boken inte har uppnått status som rättskälla. Detta måste man vara medveten om när slutsatser dras mot bakgrund av det som stadgas i boken.

Såväl beviskrav som bevisvärdering är centrala begrepp för uppsatsen. Begreppet bevisvärdering är direkt knutet till syftet och beviskravet är centralt för att förstå den bevisvärderingen domstolen gjort. Vad gäller beviskrav och bevisvärdering i brottmål finns det stora mängder doktrin skriven och en stor mängd forskningsmaterial. När det kommer till indiciebevisning finns doktrin med stor auktoritet av Per Olof Ekelöf och Christian Diesen. Ekelöfs bokserie *Rättegång* har varit till stor nytta vid förståelsen av grundläggande begrepp och principer i brottmål och Diesens bok *Bevisprövning i brottmål* har underlättat för förståelsen vad gäller bevisvärderingsmetoder. I dessa verk behandlas emellertid indiciebevisning enbart i mindre avsnitt. En del avhandlingar berör området indiciebevisning, bland annat Lainpeltos avhandling *Stödbevisning i brottmål*. Även i de avhandlingar som behandlar indiciebevisning berörs detta bara i mindre delar.

⁵ Dahlman (2019). s. 68-72.

1.6 Begreppsanvändning

Det används en rad olika termer för att beskriva indiciebevisning och definitionen av termerna är inte helt självklar. Uttrycket härstammar i grund och botten från den legala bevisteorin och har sedan dess återkommande använts som begrepp i såväl praxis som doktrin. Inom den juridiska forskningen föreligger det delade meningar kring begreppets betydelse och nya definitioner och termer har introducerats löpande.⁶

Normalt utgörs bevis av spår. Spår uppstår i samband med att brottet utförs, till exempel att mördarens DNA finns på kniven som användes för att begå mordet. Således kan sägas att det föreligger ett orsakssamband där brottet föregår spåren. Vid sidan om spår finns enligt Dahlman betingelsebevisning. Betingelsebevisning skiljer sig från spår på så sätt att betingelser föregår brottet, orsakssambandet är omvänt. Typexemplet på en betingelse är motiv. Motiv föregår brottet och kan finnas oberoende av om brottet förövas eller inte. I denna uppsats kommer jag använda mig av termen indiciebevisning för att beskriva bevis som är betingelser för brottet.

Det föreligger härvid en problematik kring att den definition jag ansluter mig till inte stämmer överens med den som används i domstolarna. Det är av yttersta vikt att jag vid inläsningen därför studerar varje bevis oberoende av vilken terminologi som domstolarna valt att använda för att beskriva beviset. På detta sätt säkerställs det att analysen av domstolarnas bevisvärdering av indiciebevisningen baseras på bevis som är förenliga med det som jag menar utgör ett indicium.

1.7 Disposition

I kapitel 1 återfinns en inledande introduktion som följs av några viktiga utgångspunkter gällande bevisrättslig terminologi och viktiga principer i

⁶ Se avsnitt 3.2.

kapitel 2. Detta kapitel är viktigt då det ger läsaren en grundläggande förståelse för hur den svenska bevisrätten är uppbyggd. Detta är till nytta för förståelsen av indiciebevisningens roll i bevisrätten och hur domstolarna resonerar i sina domskäl.

I kapitel 3 behandlas indicier på ett mer djupgående plan. Inledningsvis presenteras en kortare historisk tillbakablick som följs av en utförlig beskrivning av indiciebevisningens definition, funktion. Därefter redogörs för ett par exempel på bevis som tydligt belyser vad ett indicium är följt av några typiska problem som kan uppkomma vid bevisvärderingen av indiciebevisning.

I kapitel 4 presenteras rättsfallsstudien. Varje rättsfall presenteras på ett liknande sätt. Först redogörs för åklagarens gärningsbeskrivning följt av bakgrunden och utredningen. Slutligen presenteras den för målet högsta instansens domskäl och domslut.

Avslutningsvis presenteras en diskussion och analys av uppsatsen i kapitel 5.

2 Bevisrättsliga grundbegrepp & principer

2.1 Rättsfaktum

När ett brott förövats ska det utredas. En förundersökning ska därvid inledas om det finns ”anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats.” Man kan frånga denna regel om det är uppenbart att brottet inte går att utreda.⁷ Denna utredning avslutas genom att åklagaren beslutar om att väcka åtal.⁸ Åtal väcks genom att åklagaren skriftligen ansöker om stämning mot den tilltalade, en så kallad *stämningsansökan* skickas in till domstolen.⁹ Utgångspunkten för detta åtal är en rättsregel.

Varje rättsregel består av ett eller flera rekvisit. Rekvisiten benämns inom juridiken som *abstrakta rättsfaktum*. För att den *rättsföljd*, till exempel att den tilltalade döms till fängelse, som anges i rättsregeln ska träda in måste ett eller alla av rättsregelns rekvisit vara uppfyllda.¹⁰ Som exempel kan det i 3 kap 1 § BrB utläsas att

”Den som berövar annan livet, döms för mord till fängelse på viss tid, lägst tio år och högst arton år, eller på livstid.”

Det abstrakta rättsfaktumet är i mordparagrafen att någon berövar annan livet och rättsföljden är fängelse enligt den angivna straffskalan.

Ett *konkret rättsfaktum* är den faktiska sidan av ett rättsfaktum. Detta utgörs av de omedelbart rättsligt relevanta, konkreta omständigheter, som en part

⁷ Se 23:1 § 1 & 2 st. RB.

⁸ Se 23:29 § RB.

⁹ Se 45: 1 § 1 st. & Schelin (2007) s. 39 ff.

¹⁰ Schelin (2007). s. 42-44.

påstår gör ett rekvisit tillämpligt. För att ett rekvisit ska uppfyllas krävs således att det konkreta rättsfaktum, ett eller flera, som är av relevans är bevisat. För att detta ska anses bevisat krävs att bevisningen har nått upp till det beviskrav som ställs.¹¹ Mer om beviskrav i avsnitt 2.5 nedan.

I brottmål utgör åklagarens gärningsbeskrivning en mycket central del i processen. Det är i gärningsbeskrivningen åklagaren ska redogöra för det faktiska händelseförlopp vid vilket denne baserar åtalet. Brottmålsprocessen kan alltså sägas kretsa kring gärningsbeskrivningen och de konkreta rättsfaktum som åklagaren där gör gällande. Gärningsbeskrivningen måste omfatta följande:

- Gärningsmannaskap,
- En precisering av brottet i tid, plats och objekt, samt
- Gärningen.¹²

Genom att presentera dessa konkreta omständigheter konkretiserar även åklagaren vilka bevisteman – hypoteser - denne vill föra i bevis, mer om bevistema i avsnitt 2.3.¹³

2.2 Bevisfaktum & Hjälpfaktum

Ett bevisfaktum är det som i folkmun kallas för bevis. Ett bevisfaktum kan tala för eller emot ett bevistema, en hypotes. Det är bevistemats förmåga att öka eller minska sannolikheten för bevistemat som utgör bevisfaktumets beviskraft, bevisets styrka.¹⁴

Skillnaden mellan ett bevisfaktum och ett konkret rättsfaktum är att ett konkret rättsfaktum omedelbart kan ligga till grund för en dom medan ett

¹¹ Schelin (2007) s. 42 ff.

¹² 45 kap 4 § RB & Jareborg, Nils, Rättsdogmatik som vetenskap, SvJT, 2004 s. 1.

¹³ Dahlman (2018) s. 11 ff.

¹⁴ Ibid. s. 66.

bevisfaktum enbart har medelbar påverkan. Ett bevis leder inte till någon rättsföljd. Beviset ger endast stöd för att ett konkret rättsfaktum föreligger.¹⁵

Ett *hjälpfaktum* är en omständighet som förstärker eller försvagar ett bevisfaktums beviskraft i förhållande till bevistemat.¹⁶ Ett hjälpfaktum har aldrig beviskraft i förhållande till bevistemat utan enbart i förhållande till ett bevisfaktum. Det har vidare ingen självständig betydelse för rättsfaktumets existens. Däremot krävs ofta kunskap om hjälpfakta för att man ska kunna dra en korrekt slutsats. Ekelöf beskriver hjälpfakta som snömodden på vägbanan när man utifrån bromsspårets längd (bevisfaktum) ska dra en slutsats om bilens hastighet vid olyckan (bevistemat). Snömodden kan inte självständigt förklara bilens hastighet. Däremot kan kunskap om snömodden vara till hjälp vid tolkningen av relationen mellan bromsspårets längd och hastigheten. Denna kunskap kan såväl minska som öka sannolikheten för att bevistemat är sant.¹⁷

2.3 Bevistema, Deltema och Alternativhypotes

Ett *bevistema* är en hypotes som genom presentationen av ett bevisfaktum ska bevisa eller motbevisa. I brottmål förekommer i regel ett flertal olika bevisteman. Det övergripande temat utgörs i regel av åklagarens gärningsbeskrivning och benämns *huvudtema*. Gärningsbeskrivningen och därmed målets huvudtema ska åklagaren ange redan i den stämningsansökan. I stämningsansökan ska även anges vilka bevisåklagaren åberopar och vilket bevisteman varje bevis ska styrka.¹⁸

Ett *deltema* är ytterligare en hypotes som ska bevisas i målet. När ett deltema bevisats kan detta utgöra ett bevis för eller emot den brottsliga gärningen. Ett

¹⁵ Ekelöf (2019) s. 40 f.

¹⁶ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 19.

¹⁷ Ibid. s. 18 ff. & Dahlman (2018) s. 72.

¹⁸ Se 42:2 2 st. 1 p. & 45:4 § 1 st. 4 p. RB.

deltema kan till exempel vara att den tilltalade befann sig på brottsplatsen. Genom att bevisa detta kan åklagaren bevisa att den tilltalade haft möjlighet att utföra brottet. Ett deltema skiljer sig från huvudtemat på så vis att det i regel inte självständigt är tillräckligt för en fällande dom. Det utgör bara ett led på vägen för att huvudtemat ska anses styrkt.¹⁹

För varje deltema föreligger det en osäkerhet. Denna måste beaktas vid bedömningen av om huvudtemat är bevisat eller inte. Bara för att ett skoavtryck matchar den sko den misstänkte äger betyder det inte att det med 100% säkerhet är den misstänkte som avsatt skoavtrycket. Avtrycket kan vara gjort av en annan sko med liknande förslitningar och andra karakteristiska drag som den misstänktes sko. Mer utmärkande igenkänningstecken innebär att osäkerheten för deltemat är mindre eftersom sannolikheten för att deltemat ”den misstänkte har avsatt skoavtrycket på brottsplatsen” är sant.²⁰

En *alternativhypotes* är en alternativ förklaring till de bevis som åklagaren lagt fram för sitt huvudtema eller deltema. Ett exempel är att man i ett mål angående mord har funnit målsägandens blod på en kniv i den tilltalade kök. Ett tänkbart bevisstema för åklagaren är att blodet finns på kniven därför att den användes för att beröva målsägandes liv. En alternativhypotes kan vara att målsäganden kvällen innan var hemma hos den tilltalade och då skar sig när denne lagade mat. Givetvis kan alternativhypoteserna vara mer eller mindre sannolika, denna bedömning utgör en del i domstolens bevisvärderingsarbete.²¹

Vanligtvis presenteras dessa alternativhypoteser av försvarsadvokaten men de ska även beaktas under den utredning som föregår åtalet. Åklagaren ska väcka åtal endast om åklagaren mot bakgrund av utredningen och den bevisning som framkommit kan vänta en fällande dom. Denna åtalsbedömning bygger alltså på att åklagaren kan ställa det utom rimligt

¹⁹ Dahlman (2018) s. 204-205.

²⁰ Ibid. s. 206 ff.

²¹ Schelin (2007) s. 181 f & Dahlman (2019) s. 185. Mer om bevisvärdering i avsnitt 2.7.

tvivel att brottet har förövats på det sätt som framställs i åtalet. I grund och botten måste härvid såväl polis som åklagare ha kännedom om den bevisvärdering som sker i domstolen och vilka alternativhypoteser som kan tänkas tas upp. Dessa tänkbara alternativhypoteser måste polis och åklagare utreda och förkasta innan åtal väcks.²²

2.4 Bevisbörda

Om en part har *bevisbördan* för ett rättsfaktum innebär det denne är ansvarig för att detta bevisas. Rätten kan inte lägga en omständighet till grund för sin prövning om bevisningen till stöd för omständigheten inte uppnått tillräcklig styrka. Den part som har bevisbördan är därmed den som bär nackdelen av att rättsfaktumet inte kunnat föras i bevis med behövlig styrka.²³

I svensk lagtext förekommer inte termen bevisbörda över huvud taget och lagtexten är sällan skriven så att man rent språkligt kan dra slutsatser om bevisbördans placering. I vissa fall framgår den tydligare, se till exempel köplag (1990:931) 27 § 1 st. I brottmål har emellertid bevisbördans placering inte ansetts behöva komma till uttryck i lag. Vad som dock är gemensamt för i stort sett alla rättsstater är att åklagaren bär hela bevisbördan och att tvivel ska vara till fördel för den tilltalade, ”*in dubio pro reo*”.²⁴ Principen kan sägas ge uttryck för de integritetstankar som genomsyrar svensk rätt. Den utkristalliserar den grundläggande tanken om att den enskilda individen inte ska utsättas för onödigt lidande. Effekten är att domstolen vid vad all två påföljder, säg dråp och mord, ska välja det mildare om det finns tvivelaktigheter i bevisningen. Följden av att åklagaren bär hela bevisbördan och att tvivel skall vara till fördel för den tilltalade är att den tilltalade anses oskyldig till dess att motsatsen har bevisats.²⁵

²² Bring & Diesen (2009) s. 149 ff.

²³ Se bland annat NJA 2016 s. 1011, p. 11.

²⁴ ”Vid tvivel för den anklagade”, i Sverige uttrycks detta ibland som ”hellre fria än fälla”.

²⁵ Ekelöf (1992) s. 113 f. Vilken grad av säkerhet som krävs för att man ska kunna konstatera att motsatsen har bevisats behandlas under avsnitt 2.5 om beviskrav.

Frågan bevisbördans om placering och undantag från huvudregeln att åklagaren har bevisbördan i brottmål har behandlats knapphändigt i svensk processrätt. Jacobson skriver att *”frågan om placeringen av bevisbördan är inte reglerad i RB. Det anses emellertid självklart att bevisbördan i brottmål ska ligga på åklagaren”*²⁶ Härvid kan nämnas att bevisbördan, som framgick av förra stycket, är tätt sammankopplad till oskuldspresumtionen. Denna presumtion framgår av artikel 6 EKMR och sägs även innefatta att åklagaren bär bevisbördan i brottmål.²⁷ Ekelöf resonerar kring vilka undantag från huvudregeln som skulle vara tänkbara. Undantagen kallar han för direkta bevisbördeomkastningar och fall av bevissvårigheter där det krävs en bevislättning för vissa omständigheter.²⁸ I övrigt framgår det av processrättslig doktrin att det finns starka rättspolitiska, människorättsliga och ideologiska skäl som talar för att bevisbördan ska ligga på åklagaren.²⁹

Baksidan med en allt för betungande bevisbörda är bland annat att hotet om straff skulle bli allt för avlägset. Enligt Aall är huvudsyftet med ett straffrättsligt system inte att se till att oskyldiga inte döms utan att göra straffansvaret till en realitet. Enligt såväl svensk rätt som EKMR har den svenska staten en skyldighet att skydda människor från att utsättas för brott eller övergrepp. Ett sätt att säkra detta intresse är att ha en straffrättslig lagstiftning som tillämpas på ett effektivt sätt. Att den tillämpas effektivt innebär bland annat att hotet om straff som lagen innebär inte får göras allt för osannolikt. Denna risk föreligger om man skulle göra reglerna om bevisbördan allt för betungande för den som bär den. Med andra ord krävs det en balans där både den tilltalades rättigheter tillgodoses samtidigt som straffrätten inte berövas sin effektivitet.³⁰

²⁶ Jacobsson (1996) s. 227.

²⁷ Mer om oskuldspresumtionen i avsnitt 2.8.

²⁸ Ekelöf (1992) s. 61.

²⁹ Träskman (1998) s. 353.

³⁰ Aall (1995) s. 283 f.

2.5 Beviskrav

Att en part bär bevisbördan i ett mål säger ingenting om hur stark bevisning parten måste presentera till stöd för sin sak. Regeln om bevisbördans placering måste därav kompletteras med en regel som slår fast med vilken grad av sannolikhet presenterade bevisfaktum ska styrka bevistemat. Beviskravet är det mått som beskriver hur stark bevisning som måste presenteras för att ett bevistema ska bli ett rättsfaktum. Reglerna om beviskrav och bevisbörda är alltså mycket starkt sammankopplade. När man talar om beviskrav kan sägas att man talar om bevisbördan på ett mer preciserat sätt, en distinktion är dock viktig för att undvika förvirring i begreppsbildningen.³¹

I Sverige, precis som i många andra länder, är beviskravet i brottmål ställt högt. I slutet av 1900-talet inhämtades uttrycket ”ställt utom rimligt tvivel” från anglosaxisk rätt. Detta preciserades av HD i NJA 1980 s. 725 ”*För att ... skall kunna dömas för ... måste det vara ställt utom rimligt tvivel att han gjort sig skyldig härtill*” och har sedan dess varit gällande beviskrav i brottmål. Enligt Gregow innebär beviskravet i brottmål ”*det praktiskt sett ska framstå som uteslutet att den åtalade är oskyldig*”.³² En närmare precisering kring exakt vilket krav som därmed ställs på bevisningen är emellertid inte fastställt. Detta beror troligen på att alla mål är unika och kräver en unik utredning samtidigt som den metod som domstolarna använder vid sin värdering av bevisningen inte är lagreglerad.³³

2.6 Beviskraft

För att kunna ta ställning till om bevisningen i målet når upp till beviskravet måste man veta hur stark bevisningen är. Ett bevisfaktums styrka i förhållande till bevistemat benämns av Dahlman som bevisfaktumets *beviskraft*.

³¹ Ekelöf (1992) s. 114 f.

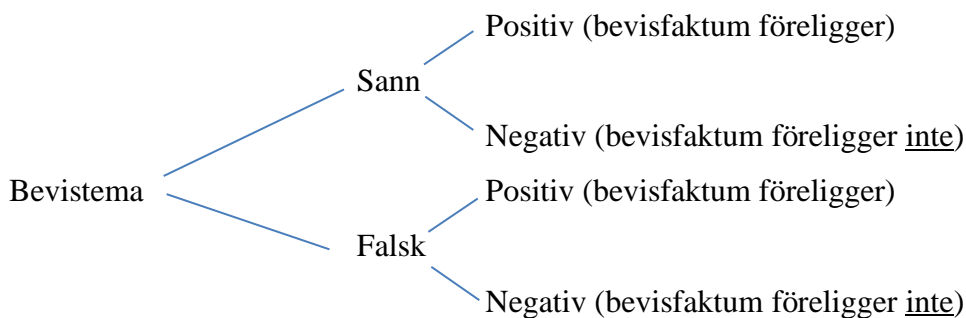
³² Gregow, SvJT 1996, s. 509 f.

³³ Schelin (2007) s. 58-59. Mer om bevisvärderingsmetoder i avsnitt 2.7.

Beviskraften är ett mått som beskriver bevisfaktumets förmåga att öka eller minska sannolikheten för bevisemat. Inom sannolikhetssteori kallas detta *likelihoodkvoten*.³⁴

Enligt Dahlman har jurister en vana att blanda ihop beviskraft med *bevisvärde*, en term som Ekelöf introducerat. Bevisvärde används återkommande i doktrin och kan även utläsas i de domar som refereras i uppsatsens rättsfallsstudie.³⁵ Dahlman menar att detta troligen beror på Ekelöfs stora inflytande, men att den felaktiga användningen egentligen strider mot Ekelöfs egen definition. Enligt Ekelöf utgör bevisvärdet ett mått på sannolikheten för att bevisfaktumet har orsakats av bevisemat.³⁶

För att förstå vilken beviskraft ett bevisfaktum har måste man ta ställning till sannolikheten för andra möjliga utfall. Enligt Dahlman finns det fyra möjliga utfall att ta ställning till.

Det första utfallet är att bevisemat är sant och bevisfaktumet föreligger, *sann positiv*. Det andra utfallet är att bevisemat är sant men bevisfaktumet inte föreligger, *falsk negativ*. Det tredje utfallet är att bevisemat är falskt och bevisfaktumet föreligger, *falsk positiv*. Det fjärde utfallet är att bevisemat är falsk och bevisfaktumet inte föreligger, *sann negativ*. Beviskraften beräknas som kvoten av sannolikheten för sann positiv och sannolikheten för falsk positiv.

³⁴ Dahlman (2018) s. 69.

³⁵ Schelin (2007) s. 230 ff.

³⁶ Dahlman (2018) s. 66 f.

$$\text{Beviskraft} = \frac{\text{sannolikhet för sann positiv}}{\text{sannolikhet för falsk positiv}}$$

När jurister säger bevisvärde menar de alltså i regel beviskraft.³⁷ Som redogjorts för i inledningen kommer i denna uppsats uteslutande termen beviskraft användas för att beskriva styrkan på ett bevisfaktum i förhållande till bevis temat.

I regel presenterar såväl åklagare som försvarare mer än ett bevis. Relationen mellan bevis och hur de påverkar varandra är således av stor betydelse. Särskilt viktigt att reda ut är hur oberoende och beroende bevisfaktum påverkar beviskraften. Att bevisen är beroende innebär att de på något sätt påverkar varandras sannolikhet. Ett exempel är två vittnen som har talat med varandra efter händelsen. Det föreligger en risk för att deras samtal påverkat vad de kommer att säga. De är således inte oberoende av varandra längre.³⁸ Dahlman menar att beviskraften hos två oberoende bevisfakta är samma som beviskraften för det ena beviset multiplicerat med beviskraften för det andra beviset. Detta innebär att tre bevisfakta som var för sig har en beviskraft på 4 tillsammans har en beviskraft på 64 ($4 \times 4 \times 4 = 64$). Den gemensamma beviskraften hos bevisfaktum som är beroende är betydligt lägre. För tre bevis som var för sig har en beviskraft på 4 blir den gemensamma beviskraften istället 12 ($4 + 4 + 4 = 12$). Schelin är inte lika matematisk i sin bedömning men vidhåller att beviskraften av flera oberoende bevisfakta är högre än man spontant förmodar. Mot bakgrund av detta måste man vara försiktig med att dra slutsatser kring den slutliga beviskraften enbart därför att de enskilda har svag beviskraft. Detta är ett vanligt tankefel och kallas för *underskattning av samverkande bevisning*.³⁹

³⁷ Dahlman (2018), s. 68.

³⁸ Ibid s. 185 f.

³⁹ Ibid. s. 174 ff. & Schelin (2007) s. 239.

2.7 Bevisvärdering

Bevisvärdering är det intellektuella arbete domstolen ägnar sig åt. Arbetet består i att värdera bevisningen i förhållande till bevistemat och avgöra om den part som bär bevisbördan har nått upp till beviskravet.⁴⁰

Det är rätten som ska utföra denna intellektuella process och ansvaret för att den går rätt till åligger bara rätten. Detta hindrar emellertid inte parterna att i sin plädering kommentera vad som framkommit vid bevisupptagningen och vilket värde de menar att varje bevis bör ha.⁴¹ Bevisvärderingen ska ske efter att huvudförhandlingen ägt rum. Syftet med detta är att värderingen av den framlagda bevisningen ska ske först när all bevisning presenterats. Det är enligt Ekelöf dock ofrånkomligt att en domare redan under bevisupptagningen värderar varje enskilt bevis för sig. Därför är det enligt Ekelöf viktigt för domaren att ha i åtanke att senare framlagd bevisning kan komma att påverka beviskraften av tidigare framlagd bevisning.⁴²

Hur bevisvärderingen ska gå till är en mycket omdebatterad fråga. Flera olika metoder för bevisvärdering har presenterats. Till exempel har Ekelöf lagt fram sin metod, *bevisvärdemetoden*, och Bolding har därefter presenterat sin så kallade *bevistemametod*. Under 1990-talet presenterade Christian Diesen sin metod, *hypotesmetoden*. Diesens metod är troligen den som fått starkast fäste inom bevisteorin.⁴³ Christian Dahlman har slutligen använt bayesiansk metod för att beräkna vilken beviskraft bevis har i förhållande till bevistemat. Vad de framlagda metoderna har gemensamt är att samtliga i grund och botten bygger på sannolikhetsresonemang för bevistemats mot bakgrund av den framlagda bevisningen.⁴⁴

⁴⁰ Se 17:7 & 9 RB, 30:5 & 7 § RB

⁴¹ Ekelöf & Boman 1992, s. 23 ff.

⁴² Ibid. s. 24-25.

⁴³ Ekelöf (1948) & Bolding, *Bevisbördan och den juridiska tekniken*, 1951.

⁴⁴ Dahlman (2018) s. 20 ff.

Det framgår sällan uttryckligen exakt vilken metod rätten använt sig av för att värdera den framlagda bevisningen. I svenska domstolar ska en metod emellertid alltid användas när domstolen värderar bevis. Domaren får alltså inte avgöra målet baserat på magkänsla eller genom att använda någon annan godtycklig metod. Metoden som används ska vara rationell, strukturerad och bygga på något som är beprövat i naturvetenskapen.⁴⁵ Oaktat vilken metod domstolen använder finns tre utgångspunkter domstolen måste iaktta. Det ska ske en

1. värdering av enskilda bevisfaktum,
2. en sammanvägning av enskilda bevisfaktum för och emot bevisemat, och
3. en bedömning om det sammanvägda värdet är tillräckligt för att bevisemat ska anses uppnå beviskravet.

Denna metod innebär att man tar tydligt avstånd från den holistiska metoden och att en dom grundar sig på ”*totalintrycket av det föreliggande materialet*”. Detta avståndstagande skedde redan i samband med processlagsberedningen till den nya rättegångsbalken.⁴⁶ Idag skrivs i regel ett kortare inledande stycke i brottmålsdomar där det förklaras att bedömningen av bevisen ska ske atomiskt. HD har även genom det så kallade *balkongfallet* slagit fast den ovan angivna metoden. HD skrev då ”*För att inte bevisbedömning ska bli resultatet av ett mer allmänt betraktande av bevisningen i målet är det i regel lämpligt att domstolen värderar betydelsen av varje bevisfaktum.*”⁴⁷ För att kunna värdera varje bevisfaktum krävs att bevisvärderingsmetoden är strukturerad. För att kunna strukturera sin bevisvärdering måste rätten skapa sig en överblick över bevisningen i målet. Att detta sker är av yttersta vikt då en undermålig metod förringar rättens möjligheter att förstå bevisningens styrkor och svagheter. På så vis riskerar svag bevisning att tillmätas större betydelse än den förtjänar och vice versa.⁴⁸

⁴⁵ Diesen (2015) s. 30 f.

⁴⁶ SOU 1938:44 s. 378.

⁴⁷ Jfr NJA 2015 s. 702, B 4003–14.

⁴⁸ Schelin (2007) s. 230-232 & Diesen (2015) s. 55 f.

2.8 Ursprungssannolikhet & Oskuldspresumtionen

Ursprungssannolikheten är sannolikheten för att den tilltalade har begått brottet innan man har tagit hänsyn till några bevisfaktum. Detta brukar beskrivas som sannolikheten för bevisemat *ex-ante*, medan sannolikheten för bevisemat när man tagit hänsyn till bevisningen kallas sannolikheten *ex-post*.⁴⁹

En viss ursprungssannolikhet för bevisemat finns alltid. Vilken ursprungssannolikhet som ska användas är en mycket omdebatterad fråga. Detta beror troligen på att valet av ursprungssannolikhet får stor effekt på de krav som sedermera ska ställas på bevisfaktumens beviskraft. En låg ursprungssannolikhet innebär att man behöver fler eller starkare bevis och en hög ursprungssannolikhet innebär att man behöver färre eller svagare bevis. Givetvis korrelerar detta även med beviskravet. Det är nämligen avståndet mellan ursprungssannolikheten och beviskravet som bevisningen har att fylla.⁵⁰

Risken med ursprungssannolikhet är att den grundar sig på fakta som inte är statistiskt underbyggda utan generaliseringar av fakta som baseras på individuella fördomar. Om bedömaren till exempel är av uppfattningen att alla skåningar stjälar, kan det räcka med att man är från Skåne för att bli fälld för stöld. På samma sätt kan en allt för låg ursprungssannolikhet skapa orimligt höga krav på bevisningen med följderna att skyldiga går fria.⁵¹

Principställningen vid bedömningen av ursprungssannolikhet en borde enligt Diesen vara att man inte enbart på basis av ursprungssannolikheten kan komma fram till en fällande dom. Det måste finnas något bevisfaktum som ökar sannolikheten för bevisemat för att ursprungssannolikheten ska få

⁴⁹ Dahlman (2018) s. 113 f.

⁵⁰ Schelin (2007) s. 53-54.

⁵¹ Diesen (1997), avsnitt 2.4, st. 13.

relevans i bevisvärderingen. En avsaknad av denna principiella utgångspunkt skulle innebära att den tilltalade blev dömd på förhand och att oskuldspresumtionen och rätten till en rättvis rättegång åsidosätts.⁵²

Genom införlivandet av EKMR har flertalet principer införts i svensk rätt.⁵³ I artikel 6 stadgas *rätten till en rättvis rättegång*. Regeln är komplex och utgörs bland annat av *oskuldspresumtionen*:

”Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts.”

Den är emellertid inte grundlagsfäst i Sverige men är genom EKMR inkorporerad i svensk författning. Oskuldspresumtionen anses dock så grundläggande i en fungerande rättsstat att den, även utan stöd i konventionen, hade ansetts gälla. Det kan sägas att alla andra principer inom straffrätten finns för att värna om oskuldspresumtionen.⁵⁴ Principen innebär att misstänkta och tilltalade ska bli behandlade som oskyldiga fram tills en fällande dom vunnit laga kraft. Den har alltså en mycket stark koppling till ursprungssannolikheten. För att kunna slå fast något om ursprungssannolikheten måste man veta vad oskuldspresumtionen innebär. Vad innebär det att en person ska betraktas som oskyldig till dess att motsatsen har bevisats?⁵⁵

Enligt Dahlman är en möjlig förklaring att oskuldspresumtionen innebär att den tilltalade ska betraktas som att den är en slumpvis vald person ur populationen.⁵⁶ Ekelöf, Edelstam och Heuman uttrycker en liknande tanke och framför att *”ursprungssannolikheten grundas på bevistemats vanlighet i*

⁵² Diesen (1997), avsnitt 2.4, st. 12. Se även Dahlman (2018) s. 119 där Charles Nessons teoretiska fängelse-exempel beskrivs. Det exemplifierar varför en fällande dom enbart på grundval av ursprungssannolikhet inte är godtagbart.

⁵³ EKMR införlivades i svensk rätt genom lag (1994:1219) den 1 januari 1995 och blev därmed gällande som svensk lag.

⁵⁴ Bring & Diesen (2009) s. 64 ff.

⁵⁵ Dahlman (2018) s. 115.

⁵⁶ Ibid. s. 116.

*allmänhet.*⁵⁷ Att bedöma bevistemats allmänna vanlighet är emellertid inte lätt. Ursprungssannolikheten är vid användningen av denna metod enligt Dahlman ”lika med vanligheten hos gärningar som uppfyller rekvisiten i den aktuella straffbestämmelsen i situationer av samma slag som den tilltalade befann sig i”. Enligt Dahlman är metoden otillfredsställande av flera anledningar. Dels är det mycket svårt att avgränsa vad som utgör situationer av samma slag, dels är saknar domstolen i regel kunskap om hur vanligt beteendet är. Hur vanligt ett beteende som är föremål för domstolsprövning är finns det tyvärr inte statistik på. Ursprungssannolikheten kommer därvid i många fall bero på domarens subjektiva antaganden. Ett sådant system skulle strida mot likhetsprincipen eftersom olika domare skulle komma fram till olika resultat.⁵⁸ Likhetsprincipen slås fast i 1 kap 9 § RF ”Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör uppgifter inom den offentliga förvaltningen skall i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakttaga saklighet och opartiskhet.”. En likhet inför lagen innebär dock inte en likhet i lagen. Kravet på likabehandling i 1:9 RF rör alltså rättstillämpningen men inte själva normgivningen. Att det finns särbehandlande lagstiftning är ofrånkomligt och i många avseende ett nödvändigt inslag.⁵⁹

Det har presenterats andra förklaringsmodeller för att beskriva ursprungssannolikhet, däribland *1/N-principen* och en *schabloniserad ursprungssannolikhet*. *1/N-principen* bygger på att man räknar ut ursprungssannolikheten genom att dividera 1 med N, där N står för antalet möjliga gärningsmän. Även denna princip är enligt Dahlman otillfredsställande då det är mycket svårt, om inte omöjligt, att uppskatta vem som haft möjlighet att utföra brottet. Precis som vid den ovan beskrivna metoden om bevistemats allmänna vanlighet, skulle domarens subjektiva antaganden avgöra vad ursprungssannolikheten blir.⁶⁰ Istället förespråkar

⁵⁷ Ekelöf, Edelstam, Heuman (2009) s. 137.

⁵⁸ Dahlman (2018) s. 117-120.

⁵⁹ Hirschfeldt, Regeringsformen (1974:152) 1 kap. 9 §, avsnitt 6 Likhetsprincipen, Lexino 2021-01-03 (JUNO).

⁶⁰ Ibid. s. 120-126.

Dahlman en schabloniserad ursprungssannolikhet. Exakt var ursprungssannolikheten ska vara enligt denna metod har varit och är föremål för debatt. I viss doktrin framhävs att ursprungssannolikheten ska vara 50%. Detta innebär att det är precis lika sannolikt att den tilltalade är oskyldig som att den är skyldig vid huvudförhandlingens start. En sådan inställning skulle emellertid strida mot EKMR artikel 6 ”*skall betraktas som oskyldig*” och måste därav förkastas. En ursprungssannolikhet runt 1% skulle enligt Dahlman vara tillfredsställande då det ställer lagom höga krav på åklagarens bevisning samtidigt som oskuldspresumtionen värnas. Givetvis måste det finnas utrymme för undantag, till exempel när det rör sig om en väldigt begränsad krets möjliga gärningsmän. Om det till exempel enbart finns 4 potentiella gärningsmän kan det vara lämpligt att höja ursprungssannolikheten till 25% istället för 1%. Fördelen med en schabloniserad ursprungssannolikhet är att man undviker de problem som de två andra metoder som beskrivits ovan har. Dessa problem föreligger emellertid inte om man har en begränsad krets av möjliga gärningsmän, varför ett undantag i de fallen är godtagbart.⁶¹

2.9 Principen om fri bevisprövning

Principen om *fri bevisprövning* slås fast i RB 35:1 1 st. och innefattar såväl *fri bevisföring* som *fri bevisvärdering*.⁶² Principen är en grundpelare i domstolarnas dömande verksamhet och kan sägas utgöra det nav som de allmänna domstolarnas rättegångsförfarande är uppbyggt kring.⁶³

Principen om fri bevisföring innebär att det inte får finnas några begränsningar vad gäller en parts möjlighet att presentera bevis till stöd för sin sak. Det finns i princip inga lagreglerade begränsningar i svensk rätt för vilken bevisning som en part får presentera i domstol. Det finns således inget principiellt förbud mot att presentera bevis som åstadkommit på ett olagligt

⁶¹ Dahlman (2018) s. 127 ff.

⁶² Schelin (2007) s. 19.

⁶³ SOU 2001:103, *En modernare rättegång*, s. 80.

eller annars olämpligt sätt. Endast i väldigt extrema fall med till exempel tortyr eller liknande kan det förekomma att en domstol avvisar bevisning som tillkommit på ett otillbörligt sätt.⁶⁴ Sättet på vilket beviset har tillkommit kan emellertid påverka bevisets beviskraft, mer om detta under 3.2.2.

Trots att det i svensk rätt i princip saknas lagstadgade förbud för vilka bevis som får presenteras i domstol har principen om fri bevisföring vissa begränsningar. Ett tydligt exempel är att utsagor som, om de hade tillåtits i domstol, hade kränkt den åtalades rätt till en rättvis rättegång enligt artikel 6 EKMR. I och med att konventionen är gällande som lag i Sverige är dess praxis lika vägledande som avgöranden från HD:s praxis. Man kan härvid konstatera att en bortre gräns för principen om fri bevisföring i svensk rätt har etablerats genom Sveriges konventionsåtaganden och praxis från Europadomstolen.⁶⁵ Genom sin praxis har Europadomstolen slagit fast att det råder ett bevisförbud mot bevis som anskaffats på ett sätt som inneburit att den tilltalade utsatts för ”omänsklig och förnedrande behandling” enligt artikel 3 i EKMR. I rättsfallet *Jalloh v. Germany* behandlas just denna fråga. Dahlmans slutsats av rättsfallet är att sanningssökande inte är det enda som sker vid bevisvärderingen i en domstol. Det finns andra värden som står på spel och som får betydelse vid bland annat frågan om vilka bevis som ska tillåtas. Om syftet med bevisvärderingen enbart var att söka sanningen skulle enligt Dahlman plastpåsar tillåtas som bevisning. Fallet visar därav att värdet av att hitta sanningen vägs mot andra värden och att sanningen ibland får ge vika till förmån för dessa.⁶⁶

Ett annat exempel på begränsningar i principen om fri bevisföring är möjligheten att avvisa bevisning enligt 35:7 RB. Detta får göras

1. *”om den omständighet som part vill bevisa är utan betydelse i målet,*
2. *om beviset inte behövs,*

⁶⁴ Jfr. NJA 2011 s. 638 p. 21 & NJA 1986 s. 489.

⁶⁵ Schelin (2007) s. 19 f.

⁶⁶ Dahlman (2018), s. 58-62.

3. om beviset uppenbart skulle bli utan verkan,
4. om bevisningen med avsevärt mindre besvär eller kostnad kan föras på annat sätt, eller
5. om beviset trots rimliga ansträngningar inte kan tas upp och avgörandet inte bör fördröjas ytterligare.”⁶⁷

I NJA 2007 s. 547 prövade HD möjligheten att avvisa bevisning som åberopats av den tilltalade i syfte att belysa motpartens bristande trovärdighet. Målet gällde grov kvinnofridskränkning och bevisningen som åberopades skulle styrka att målsäganden led av mytomani. HD kom fram till att bevisningen inte skulle avvisas då den inte kunde anses sakna värde helt och hållet samt att den inte åberopats i chikanöst syfte.⁶⁸ Karaktärsbevisning kan alltså endast undantagsvis avvisas enligt RB 35:7 3 p. om den läggs fram i ”chikanöst syfte”.⁶⁹ Med chikanöst syfte menas att bevisningen åberopas till stöd för att endera parten är klandervärd i största allmänhet. Denna bedömning kan givetvis vara svår att göra på förhand, vilket även HovR gav uttryck för i RH 2013:41 där de skrev att ”det är i allmänhet mycket svårt att i förväg uttala sig om resultatet av viss bevisning och praktiskt sett torde nog – för ett avvisningsbeslut – krävas att man säkert kan konstatera att beviset helt kan fränkännas värde”⁷⁰

Principen om fri bevisvärdering innebär att domstolens värdering av bevisningen inte är lagstadgad och att domstolens värderingssystem därmed är fritt.⁷¹ HD har emellertid i en rad normerande fall uttryckt hur bevisprövningen bör gå till. I balkongfallet som tidigare nämnts uttalade HD sig angående viktiga utgångspunkter för en god bevisvärderingsmetod. Bland annat skrev de att ”...Analysen ska vara objektivt grundad...” Att analysen ska vara objektivt grundad innebär domaren inte ska grunda domen på sitt eget subjektiva tyckande. Värderingen ska istället stödjas på skäl som kan

⁶⁷ Se 35:7. RB

⁶⁸ Schelin (2007) s. 19-20

⁶⁹ Jfr. NJA 1943 s. 451

⁷⁰ Borgström, Rättegångsbalk (1942:740), 35 kap 7 § 3 p, Karnov 2021-01-03 (JUNO). & JO 1980/81 s. 57.

⁷¹ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 160 ff.

godtas av andra förståndiga människor. Med detta ämnade HD begränsa de godtyckliga aspekterna som annars kan inverka på bevisvärderingen i den dömande verksamheten. Genom begränsningen ville HD se till att alla domare dömer så likt som möjligt.⁷²

I Balkongfallet stadgar HD även att domstolarna ska redogöra för sina överväganden i domskälen. Diesen framhäver att motiveringsplikten ger parterna och utomstående en möjlighet att bedöma rationaliteten i rättens bevisvärdering. Han är dock kritisk till om en objektiverad prövning över huvud taget är möjlig att genomföra. Det är enligt Diesen inte sällan de etiketteringar som används dåligt stämmer överens med vad som hänt i verkligheten. I bevisvärderingen finns en risk att de bevisvärderingsuttryck som används är ett sätt för rätten att ”objektifiera” en i grund och botten subjektiv bedömning.⁷³

Den fria bevisvärderingen innebär vidare att det inte finns några legala regler för hur olika bevis förhåller sig till varandra. Härvid kan dock sägas att vissa bevis traditionellt sätt brukar ha högre beviskraft än andra. Bevis som till exempel bygger på tekniska resultat med hög sannolikhet anses i regel ha hög beviskraft. Själva poängen med att ha en fri bevisvärdering är emellertid att det ska vara upp till domaren att avgöra vilken beviskraft varje bevis ska tillmätas. En förutbestämd rangordning av beviskraften hos olika bevis ska alltså inte finnas.⁷⁴

⁷² Jfr. NJA 2015, s. 702.

⁷³ Diesen (1997), avsnitt 1.

⁷⁴ Schelin (2007) s. 22-23.

3 Indiciebevisning

I detta avsnitt kommer inledningsvis en kortare historisk tillbakablick avseende indiciebevisning att presenteras. Därefter kommer indiciebevisning att definieras och slutligen förklaras dess funktion i den svenska bevisvärderingen.

Syftet med avsnittet är att ge läsaren en grundförståelse för hur indiciebevisning definieras, hur det används och hur det förhåller sig till de övriga bevisrättsliga begreppen som redogjorts för ovan. Detta är centralt för förståelsen av domstolens resonemang i de rättsfall som presenteras i avsnitt 4 samt den efterföljande diskussionen och slutsatsen i 5 och 6.

3.1 Historisk kontext

Begreppet *indicium* uppstod under 1800-talet och sammanhänger med den *legala bevisteorin*. Den legala bevisteorin är en modell för bevisvärdering och bevisföring där man i lag anger vilket värde olika bevis bör ha. Enligt den legala bevisteorin var vittnesmål och erkännande den enda fullt tillförlitliga bevisningen. Som exempel kan nämnas att det enligt 17:30 ÄRB krävdes två samstämmiga vittnen för att så kallad full bevisning skulle anses föreligga. Ett ensamt vittne ansågs alltså inte utgöra full bevisning och en tilltalad kunde vid sådant bevisläge värja sig genom att avlägga en ed. Inte heller indicier ansågs utgöra fullgod bevisning och en negativ bevisregel tillät inte att dessa användes i domstol.⁷⁵

Enligt traditionell bevisrättslig doktrin är alla bevis som inte utgör skriftliga bevis eller direkta observationer i form av vittnesiakttagelser att anse som indicier. Indicier sas utgöra spår som pekar mot den misstänkte eller ”andra spår” av brottet. Detta synsätt innebar att även teknisk bevisning ansågs

⁷⁵ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 25 ff.

tillhöra indicierna. Denna definition skapades innan polisens utredningsarbete genomgick den tekniska revolution som inneburit att de idag har möjlighet att samla och analysera spår av brott på ett helt annat sätt. Denna revolution har inneburit även att den tidigare bevisstruktureringen har blivit passé. Ekelöf anser härvid även att begreppet indicier, på grund av sin skiftande innebörd, inte är användbart vid en rättslig analys och att han därav inte använder begreppet i sina framställningar.⁷⁶

Den legala bevisteorin avskaffades i samband med införandet av 1948 års rättegångsbalk.⁷⁷ Enligt Dereborg borde begreppet indicier förlorat sin funktion genom avskaffandet av den legala bevisteorin. Avskaffandet ledde istället till att den tidigare definitionen av indicier försvann. Terminologin blev till följd av detta spretigare och numera används en uppsjö olika termer för att beskriva bevistyper av liknande slag. Viss skepticism föreligger fortfarande gentemot bevistypen och brottmål som baseras enbart på indiciebevisning är sällsynt.⁷⁸

För att nämna lite kuriosa används även termen indicier inom skönlitteraturen. Bland annat skrev Fjodor Dostojevskijs om bevistypen i sin bok *Brott och Straff*.

”Indicier? Man behöver bara förbise en hundra del millimeter – och plötsligt finns det bevis, väldigt som en egyptisk pyramid! En flyga flög förbi – den såg det!”

3.2 Definitionen av termen indicium

När en utredning i brottmål genomförs är en del omständigheter mer centrala än andra. Dessa omständigheter utgörs av åklagarens gärningsbeskrivning, vilken kan sägas utgöra ”kärnan” i brottmål. Det som avgör en omständighets

⁷⁶ Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 16.

⁷⁷ Schelin (2007) s. 19.

⁷⁸ Dereborg (1990) s. 71.

relevans för utredningen är hur nära kärnan den har sitt ursprung. Om ursprunget är nära kärnan sägs omständigheten utgöra *direkta bevis* och de som är mer avlägsna benämns *indirekta bevis*. Länge har begreppet *indicier* använts flitigt för att beskriva just dessa indirekta bevis.⁷⁹

Denna uppdelning mellan indirekta och direkta bevis är enligt Dahlman inte hållbar. Typexemplet på ett direkt bevis är ett ögonvittne som sett den tilltalade på brottsplatsen vid tidpunkten för brottet. Typexemplet på ett indirekt bevis är att den tilltalades mobil kopplats upp mot en basstation i närheten vid brottsplatsen när brottet begicks. Genom att visa att den tilltalades mobil var där kan man indirekt visa att den tilltalade var där. Problemet som uppstår är att denna distinktion inte låter sig göras. Man kan alltid dela upp bevis i fler mellanled än tidigare gjorts. Att ett vittne till exempel sett den tilltalade på brottsplatsen är ett antagande som inte låter sig göras utan att mellanleden ”vittnet har uppfattat situationen rätt” och ”vittnet talar sanning” först kontrolleras. Det kan alltså förmodas att uppdelningen egentligen handlar om att skilja det som man uppfattar som starka bevis från sådan som uppfattas som svaga bevis.⁸⁰

Ekelöf använder inte denna terminologi utan skiljer istället på *kausala bevis* och *icke-kausala bevis* eller *strukturella bevis*. Brottet har vid kausala bevis orsakat beviset, beviset är ett spår av brottet. Utgångspunkten att bevis utgör spår av den brottsliga handlingen har sitt ursprung i *Locards princip*. Principen ger uttryck för den forensiska undersökningens utgångspunkt, att *varje fysisk kontakt lämnar spår*. Det är denna utgångspunkt som sedermera ligger till grund för arbetet med bevisteman om spårets källa. Bevistemat kan exempelvis vara ”det skoavtryck som återfunnits på brottsplatsen är avsatt av gärningsmannen.”⁸¹

⁷⁹ Schelin (2007) s. 45 ff. & Diesen (2015) s. 2019 f.

⁸⁰ Dahlman (2018) s. 41-42.

⁸¹ Ibid. s. 261-263.

Kausal bevisning ska dock förstås i en vidare bemärkelse där alla bevis som finns därför att brottet begicks är kausala bevis. Således är även ett vittnesmål från ett vittne som såg brottet ett kausalt bevis. De icke-kausala bevisen är motsatsvis bevis som inte har en kausalrelation till bevis temat. När det föreligger flera icke-kausala omständigheter i föreningen kan dessa enligt Ekelöf tillsammans skapa ett direktverkande bevisstöd liknande ett bevis faktum. Med distinktionen skiljer Ekelöf på bevisning där bevis temat har ett orsakssamförhållande till bevis faktumet och bevisning där ett sådant orsakförhållande inte existerar.⁸²

Diesen är inne på samma spår som Ekelöf. Han menar att vissa omständigheter, som visserligen kan vara relevanta för bedömningen av ett om ett bevis tema är sant, inte självständigt utgör ett bevis faktum då det brister i kausalitet mellan omständigheten och bevis temat. Denna typ av omständighet är enligt Diesen inte heller användbar som hjälp faktum då det saknas ett bevis faktum att relatera den till. Omständighetens förstärkande eller försvagande effekt kan således enbart hänföras till ursprungssannolikheten för bevis temat.⁸³

Enligt Dahlman härstammar Ekelöfs förklaringsmodell från den bevisvärderingsmetod som Ekelöf använder, *bevisvärderingsmetoden*. Metoden går enbart att applicera på bevisning där bevis temat har orsakat bevis faktumet, kausal bevisning. Dahlman framhäver att Ekelöfs terminologi som skiljer på kausal och icke-kausal bevisning är missvisande då det enligt Dahlman finns ett orsakförhållande mellan bevis fakta och bevis tema vid båda bevis typerna. Dahlman skiljer istället på bevis som är *spår* av bevis temat och bevis som är *betingelser* för bevis temat, *betingelsebevisning*. Vad gäller bevisning som utgör spår av bevis temat är orsakförhållandet sådant att bevis temat föregår spåret. Har inte bevis temat skett finns inte spåret. Vid betingelsebevisning är orsakförhållandet omvänt, betingelsen föregår bevis temat. Så är till exempel fallet med motiv, motivet fanns innan brottet

⁸² Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009) s. 215. & Dahlman (2018) s. 39–40.

⁸³ Diesen (1997), avsnitt 1 & avsnitt 2.4, st. 1.

begicks. Motivet har alltså inte orsakats av brottet utan är istället det som orsakat den brottsliga gärningen. Det föreligger emellertid fortfarande ett orsaksförhållande mellan bevistema och bevisfaktum.⁸⁴

Schelins uppfattning liknar Dahlmans. Hon skriver att en möjlig förklaringsmodell till definitionen av ”indiciebevisning” är att denna typ av bevisning avser omständigheter som inte är direkt hänförliga till bevistemat. Detta beror på att omständigheten, indiciet, inte är ett spår av den brottsliga gärningen.⁸⁵ Som exempel kan nämnas att motiv är ett indicium enligt denna definition. Trots att indicier enligt Schelin och Dahlman inte är direkt hänförliga till bevistemat kan de vara relevanta och påverka sannolikheten för bevistemat.⁸⁶ Det kan ifrågasättas varför HD inte valt att ge termen en tydlig definition genom sin prejudicerande verksamhet. Denna möjlighet menar vissa att HD hade vid avgörandet NJA 2014 s. 699. Rättsfallet definierade dessvärre inte termen indicium utan skapade troligen större begreppsförvirring genom att införa negativ och positiv bevisning.

I denna uppsats kommer termen indicium att användas för att beskriva bevistypen. Vad gäller definitionen av denna term blir förklaringen svårare. Betingelsebevisning som Dahlman använder sig av inkluderar samtliga bevis på ett sätt som synliggör och samtidigt särskiljer dem på ett effektivt sätt. Detta underlättar det strukturella som måste göras vid bevisvärderingen och ser till att inget bevis glöms bort eller utesluts. Att ansluta sig till denna definition är lockande men riskerar att skapa svårigheter för de som ska läsa uppsatsen. I de rättsfall som presenteras i rättsfallsstudien och i doktrin används i regel ”indicier” för att beskriva bevistypen men definitionen är inte självklar. Definitionen stämmer förmodligen inte överens med Dahlmans definition av betingelsebevisning eftersom hans bok släpptes 2018, efter att majoriteten av fallen avgjordes. Trots detta kommer det i uppsatsen användas termen *indiciebevisning* för att beskriva bevis som Dahlman kallar betingelser

⁸⁴ Dahlman (2018) s. 39-40.

⁸⁵ Schelin (2007) s. 47-48.

⁸⁶ Dahlman (2018) s. 40-41.

av brottet. Att en annan term än Dahlmans betingelsebevisning används beror på att den term Dahlman använder sig av inte är vedertagen i praxis. Det skulle därför genom sökningar med denna terminologi vara mycket svårt att hitta praxis. Givetvis föreligger det en problematik kring att det i uppsatsen används en annan definition av begreppet indicier än det som används i domstol och doktrin. Eftersom begreppet dock inte har fastställts på ett tydligt sätt och inte har en legal definition blir det ett problem oavsett vilken term och definition jag skulle ansluta mig till.

Det står klart är att indiciebevisningens funktion varierar beroende på hur man väljer att definiera den. Genom den definition som används i uppsatsen blir indiciebevisningens funktion, precis som alla andra bevis, ett medel för att räkna ut sannolikheten för den tilltalades skuld.⁸⁷ Syftet med att använda termen indiciebevisning är då inte huvudsakligen att särskilja den från annan bevisning utan att synliggöra indicierna så att de vanliga tankefel som görs vid bevisvärderingen värderingen av den kan undvikas.⁸⁸

3.3 Exempel på indiciebevisning

Indiciebevisning enligt uppsatsens definition kan exemplifieras med *karaktärsbevisning*. En persons karaktär är enligt nationalencyklopedin ”... *läggning, personlighet, ett tämligen stabilt mönster av en individs egenskaper, såsom de avspeglar sig i individens förhållande till andra och till sig själv.*” Vidare står det att kroppsliga egenskaper och intelligens inte ingår i en persons karaktär. Det är istället ”*personlighetens känslomässiga och moraliska egenskaper*” som utgör personens karaktär.⁸⁹ Enligt Dahlman vilar karaktärsbevisning på psykologiska antaganden om personlighetsdrag. Dahlman menar att karaktärsbevisningen förutsätter att varje person har vissa personlighetsdrag som är stabila över tiden. Dessa personlighetsdrag skulle då innebära att man kan förutsäga hur personen skulle bete sig i en given

⁸⁷ Dahlman (2018) s. 42.

⁸⁸ Ibid. s. 301.

⁸⁹ *Nationalencyklopedin*, karaktär.

situation. Om man till exempel talar om en persons benägenhet att ljuga förutsätts att personen besitter ett personlighetsdrag och att detta personlighetsdrag är någons ”benägenhet att ljuga”. Med andra ord ämnar karaktärsbevisning bevisa vilka egenskaper som utgör en individs känslomässiga och moraliska personlighet. Genom att bevisa detta kan tror man sig kunna dra slutsatser om den personens benägenhet att handla på ett visst sätt.⁹⁰

Inom psykologin är *egenskapsteori* ett mycket stort forskningsområde. Syftet med forskningen är att systematiskt kartlägga personlighetsdrag, skapa en terminologi och slå fast hur de förhåller sig till varandra. Det har genomförts en stor mängd empiriska studier på egenskapsteorin där forskningen framförallt fokuserat på två frågor.⁹¹

- Hur stabila är personlighetsdrag över tid?
- Hur stabila är personlighetsdrag när kontexten förändras?

Forskningen visar att personlighetsdrag är stabila över tid men att de förändras när man byter kontext. Jämför man hur en person beter sig över långa tidsperioder är med andra ord beteendemönstret stabilt. Jämför man däremot beteende i olika situationer kan personen bete sig helt annorlunda. Dahlman hänvisar bland annat till en studie där man genomfört undersökningar på studenter. Studenter som uppvisat stor noggrannhet i klassrummet genom att till exempel föra nogsamma anteckningar uppvisade i många fall inte alls samma noggrannhet när det kom till att hålla ordning i sitt studentrum.⁹²

Med andra ord ska man vara väldigt försiktig när man drar slutsatser om en persons beteendemönster. Det finns en stor risk att man gör felbedömningar, särskilt när kontexten förändras. Vidare har man i regel begränsad kunskap

⁹⁰ Dahlman (2018) s. 302.

⁹¹ Ibid. s. 301-302.

⁹² Ibid. s. 303-304 .

kring hur en person agerat tidigare. Man kan i många fall bara hänvisa till enstaka handlingar i det förflutna. Att en person tidigare har ljugit i en situation avslöjar i regel lite om dennes benägenhet att ljuga i en annan kontext. Utöver detta är det svårt att jämföra kontexter med varandra och därmed även svårt att bedöma om kontexten förändrats och hur mycket den förändrats.⁹³

Frågan som uppstår är då hur rätten ska förhålla sig till karaktärsbevisning. I och med att den svenska bevisrätten vilar på principen om fri bevisföring är huvudregeln som tidigare nämnts att karaktärsbevisning ska tillåtas som bevis.⁹⁴ Domstolen får, som också nämnts ovan, avvisa karaktärsbevisning i undantagsfall.⁹⁵

Ett annat exempel på indiciebevisning enligt uppsatsens definition är *motiv*. Motiv definieras enligt nationalencyklopedin som en persons ”*bevekelsegrund, drivkraft, skäl att handla på ett visst sätt...*”.⁹⁶ Brottslingens motiv är något som till synes är mycket grundläggande. I allmänhet undrar många varför brottet begicks och brottslingens motiv är ofta föremål för skrivelser i nyhetsartiklar. I en artikel i Sydsvenskan kunde till exempel utläsas att ”*Rasim inte ett motiv för Linköpingsmördaren.*”⁹⁷

Motiv är en omständighet som inte själv kan bevisa brottsligt handlande men som ändå kan påverka sannolikheten för bevistemat eller öka beviskraften hos andra bevis. När det kommer till det senare har motivet en funktion som liknar ett hjälpfaktum. Vilken karaktär beviset ska anses ha har att göra med vilket led av beviskedjan detta står i relation till. Står beviset i relation till bevistemat har det karaktär som ett bevisfaktum. Står beviset däremot i relation till ett

⁹³ Dahlman (2018) s. 303–304.

⁹⁴ Se avsnitt 3.3.

⁹⁵ Jrf. NJA II 1943 s. 451 & Dahlman (2018) s. 301 f.

⁹⁶ Nationalencyklopedin, *motiv*.

⁹⁷ <https://www.sydsvenskan.se/2020-06-14/rasim-inte-ett-motiv-for-linkopingsmordaren?redirected=1>, hämtad 18 nov 2020.

bevisfaktum är det av karaktär som hjälpfaktum. Det kan då endast användas som hjälp vid prövningen av ett annat bevisfaktum.⁹⁸

Vidare är motiv en omständighet som den tilltalade kan dela med många andra personer. Motivet kan till exempel vara att den tilltalade i ett mål som rör inbrott var i behov av pengar. Det kan konstateras att det säkerligen finns fler personer som haft möjlighet att begå inbrottet och som var i behov av pengar. Det finns alltså fler potentiella gärningspersoner som besitter samma motiv. Motivet kan även vara snävare och passa in på ett färre antal personer. Man kan till exempel tänka sig att den tilltalade i ett mål som rör mord hade en konflikt med mordoffret. Oaktat vilket motiv som åklagaren menar att den tilltalade haft bör motivet enligt Dahlman anses ha låg beviskraft mot bakgrund av denna svårighet.⁹⁹

3.4 Vissa problem med bevisvärderingen av indiciebevisning

Syftet med detta avsnitt är att presentera ett urval av problem som uppstår i samband med introducerande av indicier i brottmål. De problem som presenteras är inte unika för indiciebevisning i alla avseenden. Oavsett om problemen kan uppstå vid andra tillfällen är det viktigt att belysa att de existerar även i denna kontext.

3.4.1 Selektionsbias

Selektionsbias, eller *urvalsfel*, är ett statistiskt begrepp som beskriver en typ av felkälla. Begreppet innefattar den felkälla som kan uppstå när metoden för att samla in data eller sättet man gjort urvalet på inför undersökningen inte är representativt för det som ska undersökas.¹⁰⁰

I brottmål blir denna problematik bland annat aktuell om man använder ett indicium som bevisfaktum vid huvudförhandlingen när detta tidigare använts

⁹⁸ Schelin (2007) s. 48.

⁹⁹ Dahlman (2018) s. 307-309.

¹⁰⁰ Nyquist (2017), avsnitt 4.2

av polisen under föregående brottsutredning. Ett exempel är om polisen använder tidigare brottslighet som urvalskriterium för att identifiera misstänka och domstolen sedan använder denna tidigare brottslighet som bevis i skuldfrågan. När ett brott förövats är det en vanlig rutin inom poliskåren att göra en slagning i straffregistret för att skapa en lista över potentiella gärningsmän. Som Captain Renault, spelad av Claude Reins, sa i filmen Casablanca från 1942, "Round up the usual suspects". Genom slagningen får polisen en lista över personer som befunnit sig i det område brottet begicks, som tidigare är dömda för liknande typer av brott och som inte satt i fängelse vid tidpunkten för brottet. Arbetsmetoden innebär emellertid att polisen har en selektionsbias i sitt utredningsarbete mot personer som tidigare begått brott.

I polisens arbete behöver det nödvändigtvis inte vara fel att använda denna typ av selektionsbias. Genom att koncentrera sitt arbete på dessa personer kan polisen använda sina resurser på ett effektivt sätt, vilket de har en skyldighet att göra. Selektionsbias kan dock få icke önskvärda effekter i den bevisvärdering som rätten sedan ska ägna sig åt. I och med att polisen har använt sig av selektionsbias i förhållande till personer som tidigare är dömda för brott innebär detta att dessa personer löper en större risk att bli misstänkta för brott. Om en person misstänks för brott finns det även en risk att personen döms, speciellt om det urvalskriterium som låg till grund för polisens arbete sedan används av domstolen som bevis för den tilltalades skuld. Således innebär denna selektionsbias att personer som finns med i belastningsregistret löper en ökad risk att bli oskyldigt dömda.¹⁰¹

Selektionsbias drabbar även annan indiciebevisning på samma sätt. Precis som att det finns selektionsbias mot personer som tidigare har dömts av brott av samma slag finns det selektionsbias mot personer som har motiv eller viss karaktär. Om domstolarna i sin bevisvärdering inte är uppmärksam på detta

¹⁰¹ Dahlman (2018) s. 313-318.

riskerar de att överskatta beviskraften hos indiciebevisningen vilket kan få till följd att oskyldiga döms.¹⁰²

3.4.2 Referensklassproblemet

De tänkbara fall som en alternativhypotes avgränsas till att inkludera motsvarar den referensklass som vanlighetsbedömning av ett bevisfaktum sker i förhållande till. Hur denna avgränsning bör gå till i ett enskilt fall kallas inom sannolikhetsteori för *referensklassproblemet*. Att det finns oändligt många tänkbara referensklasser att använda sig av gör emellertid problemet mycket svårlöst.¹⁰³

Som redogjorts för ovan används det faktum att en person är ”tidigare dömd” som en indikator för framtida brottslighet. När det kommer till bevis i själva skuldfrågan brukar påståendet istället specificeras till ”tidigare dömd för brott av samma slag”. Referensklassproblemet handlar i grund och botten om att denna specificering är felaktig på något vis. Inledningsvis kan det konstateras att specificeringar av andra slag kan vara tänkbara. Man tänka sig att ”tidigare dömd av brott av samma slag” skulle kunna bytas ut mot ”nyligen dömd” eller ”dömd vid flertalet tillfällen”. Varför den ena specificeringen väljs framför en annan är inte helt uppenbart. Det är tvetydigt vad som menas med ”samma slag”. Är stöld och snatteri ”brott av samma slag” eller om det rör sig om olika typer av brott. Det är förvisso brott med olika brottsrubricering men båda brotten är förmögenhetsbrott.¹⁰⁴

Att klassificera brott med hjälp av referensklasser är trots svårigheten inte ovanligt. Anta att medlemskap i en referensklass är mer sannolikt om den tilltalade är skyldig än om denne är oskyldig. Detta skulle innebära att tidigare brottslighet som passar in i denna referensklass kan utgöra ett bevisfaktum för bevistemat att den misstänkte gjort sig skyldig brottet som nu ska prövas.¹⁰⁵

¹⁰² Dahlman (2018), s. 318.

¹⁰³ Ibid. s 110 ff

¹⁰⁴ Ibid. s. 310.

¹⁰⁵ Ibid. s. 311.

Gällande indiciebevisning finns enligt Dahlman även ett problem med att referensklassen är *heterogen*. Att referensklassen är heterogen innebär att de fall som återfinns i referensklassen skiljer sig åt och att dessa skillnader påverkar beviskraften. När man använder referensklassen ”tidigare dömd av brott för samma slag” uppenbarar sig denna problematik. Referensklassen inrymmer till exempel i narkotikamål allt från fall där den tilltalade är dömd för innehav av en liten mängd narkotika till fall där den tilltalade vid flertalet tillfällen dömts för grövre narkotikabrott. Enligt Dahlman innebär problematiken med heterogena referensklasser att bevisvärderingen inte blir *robust*. Att bevisvärderingen inte är robust betyder att det värde som utvunnits för sannolikheten för bevisemat troligen kommer att ändras om eller när ny information tillförs. Detta är precis fallet med referensklassen ”tidigare dömd för brott av liknande slag”, eftersom mer information om den tidigare brottslighetens svårhetsgrad, mängd och så vidare påverkar beviskraften hos detta bevisfaktum. Detta innebär enligt Dahlman att man om man ska ta hänsyn till tidigare brottslighet vid bevisvärderingen måste ta in mer information än bara att den tilltalade tidigare är dömd för brott av samma slag. Samma problematik finns för fler referensklasser. Motiv är ett annat exempel där en heterogen referensklass skapar en bevisvärdering som inte är robust. Det finns en mängd olika sorters motiv och information om det specifika motivet bör inhämtas innan en slutlig bedömning av detta görs.¹⁰⁶

Med det ovan angivna kan det vara lätt att sluta sig till tanken om att referensklasser inte hör hemma i bevisvärderingen i brottmål. Brottmål handlar inte om sambandet mellan olika klasser av brott utan om ett specifikt fall. Bevisvärdering bör då avspegla detta och göra en individuell bedömning av varje fall utan att hänsyn tas till vilken eventuell referensklass detta tillhör. Tanken är enligt Dahlman tilltalande men i slutändan ohållbar. Vid varje bevisvärdering används generaliseringar som i grund och botten baseras på de referensklasser fallet tillhör. När en domstol till exempel konstaterar att ett

¹⁰⁶ Dahlman (2018) s. 310-312.

vittne kan ha misstagit sig då det var mörkt ute baseras denna generalisering på att målet tillhör referensklassen ”observationer på mörka platser”. Enligt Dahlman är inte problemet att man använder referensklasser utan att referensklassen är allt för heterogen, vilket leder till ett resultat som inte är robust.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Dahlman (2018) s. 312 f.

4 Rättsfallsstudie

I detta kapitel kommer uppsatsens rättsfallsstudie att presenteras. Hur rättsfallen valts ut redogörs för under metodavsnittet.¹⁰⁸ Rättsfallen presenteras i kronologisk ordning med det äldsta rättsfallet först. På så sätt hoppas jag att en eventuell förändring i synen på indiciebevisning över tid kan bli synlig. Om inte annat blir det lättare för läsaren att orientera sig i rättsfallen när denne läser uppsatsen.

I målen förekommer en mängd olika bevis. Alla dessa bevis är inte indiciebevisning enligt den definition som angivits i avsnitt 3.2 ovan. När rättsfallen presenteras kommer fokus huvudsakligen vara på bevis som passar in på uppsatsens definition av indiciebevisning. Vissa andra bevis som är av vikt för rättsfallets helhetsbild kommer också att redogöras för.

4.1 Gymmersholmsfallet – NJA 1991 s. 56

4.1.1 Gärningsbeskrivning

Åklagaren yrkade vid Nacka TR ansvar mot AÖ enligt tre åtalpunkter. De åtalpunkter som är av intresse för uppsatsen är de som avsåg grov misshandel och vållande till annans död. Gärningsbeskrivningarna avseende dessa åtalpunkter löd enligt följande:

”AÖ har den 25 okt 1988 på Gymmersholmen misshandlat AI genom att med tillhygge tilldela honom tre slag i huvudet. Av misshandeln har vållats kroppsskada och smärta. Brottet är att anse som grovt enär gärningen varit livsfarlig.

En kort stund efter sistnämnda brott har AÖ, som antagit att han dödat AI, med hjälp av lättantändlig vätska satt eld på AI. Denne har därvid erhållit så

¹⁰⁸ Se avsnitt 1.4.

*svåra skador att han senare avlidit samma dag. AÖ har sålunda av oaktsamhet orsakat AI:s död. Brottet är att anse som grovt enär AÖ underlåtit att förvissa sig om att AI varit död.*¹⁰⁹

4.1.2 En kort bakgrund

På Gymmerholmen, en liten ö belägen i Stockholm skärgård, fanns fem hus. AÖ och AI befann sig på ön eftersom de var anlidade av LJ för att renovera hans hus.

Den 25:e oktober transporterades AI svårt brännskadad från Gymmerholmen till Karolinska sjukhuset där han senare samma dag avled. Av obduktionsrapporten och det rättsmedicinska utlåtandet framgick att AI:s död orsakats av omfattande brännskador. Det återfanns även tre underhudsblödningar på hans huvud. Dessa hade troligen orsakats av någon form av yttre våld mycket kort tid före hans död. Skadorna var emellertid inte ensamma tillräckliga för att AI skulle dö men hans medvetande kan ha grumlats ordentligt av slagen.

Enligt åklagaren ska AÖ först misshandlat AI. I tron om att han var död anlade AÖ en brand i det hus AI befann sig i syfte att göra sig av med kroppen. Den för uppsatsen relevanta bevisningen är i huvudsak att AÖ och AI enligt åklagaren var de enda personerna som befunnit sig på ön och att AÖ haft motiv att ha ihjäl AI. Enligt AÖ själv hade att han legat och sovit i AI:s båt som var förtöjd på ön. När AÖ skulle gå från båten till LJ:s hus hittade han AI svårt brännskadad på vägen och påkallade den taxibåt som senare genomförde transporten till Karolinska.

AÖ:s motiv att döda AI ska enligt åklagaren skapats på grund av den osämja som uppstått mellan dem efter ett inbrott de genomfört tillsammans på ön. Att ett inbrott ägt rum kunde åklagaren visa genom den observation två poliser gjorde i samband med en rundvandring på ön den 29 oktober. Poliserna

¹⁰⁹ Se s. 57 i NJA 1991 s. 56.

uppmärksammade och anmälde då ett inbrott i en fastighet på ön som tillhörde CS. Inbrottet antogs ha ägt rum antingen den 24:e eller den 25:e oktober. Åklagaren menade att det var AI och AÖ som genomfört inbrottet, men att AI ångrat sig och velat kontakta CS för att be om ursäkt. AÖ skulle då med våld ha hindrat AI från att göra detta genom att riva ut de sidor ur telefonkatalogen som innehöll telefonnumret till CS. Detta påstående baserades på att man återfunnit de sidor som CS nummer fanns på i en braskamin i LJ:s hus. Vidare ville åklagaren påvisa motivet genom en dagboksanteckning AI fört som innehöll anteckningar om ”strul med Anders”.

TR skrev att den åberopade bevisningen i stort sett enbart bestod av indicier. De omständigheter som kunde klargöras genom brandteknisk undersökning och brottsplatsundersökning var knapphändiga. Den sammanlagda bedömningen resulterade trots allt i att TR dömde AÖ till ansvar för misshandel och vållande till annans död. Påföljden bestämdes till två år och sex månaders fängelse. TR:s ordförande var dock skiljaktig och ville ogilla åtalet. Denne menade att åklagaren inte lyckats bevisa att AÖ varit delaktig i det inbrottsförsök som åklagaren gjort gällande. Eftersom åklagarens motivbild baserades på att inbrottsförsöket ägt rum kunde inte heller den påstådda motivbilden anses bevisad. Ordföranden hade fler invändningar mot den övriga bevisningen men inget som är av relevans för uppsatsens syfte.

HovR fastställde senare TR:s dom men ändrade påföljden till tre år och sex månaders fängelse.

4.1.3 HDs domskäl och domslut

Inledningsvis konstaterade HD att AI inte hamnat i elden genom en olyckshändelse utan att det var en följd av en annan persons handlande. Till stöd för AÖ:s gärningsmannaskap hänvisade åklagaren som sagt till att AI och AÖ var de enda personerna som befunnit sig på ön vid tidpunkten för brottet. Angående detta bevis gjorde HD ett betydelsefullt uttalande. *”Att grunda en fällande dom enbart på den negativa omständigheten att*

utredningen inte synes ge utrymme för någon alternativ gärningsman kan endast i undantagsfall komma i fråga. Som regel måste därutöver krävas åtminstone stödande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet och positivt knyter just den tilltalade vid brottet. I förevarande fall har utredningen visserligen inte gett något stöd för att någon annan person befunnit sig på Gymskerholmen när brotten begicks. Någon säkerhet för att så inte varit fallet kan emellertid inte anses föreligga.”

Vad gäller AÖ:s påstående om att han legat och sovit i AI:s båt var detta enligt åklagaren en uppenbar efterhandskonstruktion. HD ansåg att AÖ:s berättelse var trovärdig eftersom han kunde påvisa stor sjövana och erfarenhet av båtar. Det var enligt HD därför rimligt att AÖ vid val av sovplats valt just en båt eftersom han hade en stor erfarenhet av båtar.

Den motivbild åklagaren gjorde gällande menade HD i och för sig kunde förklara hur brotten skett men att den var lite väl fantasifull. Åklagarens hypoteser saknade enligt HD stöd i den tekniska utredningen. Vidare kunde ingen slutsats dras av de dagboksanteckningar AI fört eftersom det var oklart vad han egentligen åsyftat. Inga säkrare slutsatser kring händelseförloppet kunde dras mot bakgrund av den tekniska undersökningen och AÖ:s gärningsmannaskap kunde därmed inte fastställas med någon närmare säkerhet. Av särskild vikt var också att HovR frikände AÖ för försök till inbrott i CS hus. Åklagaren överklagade inte domen i denna del varför motivet mot bakgrund av detta inbrott var särskilt osäkert.

HD ändrade HovRs dom och ogillade åtalet för misshandel och vållande till annans död. Enligt HD hade åklagaren efter en samlad bedömning inte nått upp till beviskravet bortom rimligt tvivel.

4.2 Malinmordet – RH 1998:88

4.2.1 Gärningsbeskrivning

Allmän åklagare väckte vid Örnsköldsviks TR ansvar mot OH för mordet på ML enligt följande gärningsbeskrivning.

”OH har lördagen den 23 november 1996 eller den närmaste tiden därefter i trakten av Dombäck i Husum, Örnsköldsviks kommun, på okänt sätt berövat ML, född år 1980, livet. Han har med stickande våld tillfogat henne dels sju sårskador på ryggen, av vilka minst tre trängt in i bröstorgshålan, dels skador på bröstorgens framsida. Dessa skador kan ha orsakat hennes död.”¹¹⁰

4.2.2 En kort bakgrund

Den 23 november 1996 tog ML bussen från Örnsköldsvik till Husum. Enligt åklagaren steg ML av bussen vid Linaplatån och gick därefter längs Bruksvägen i riktning mot E4.an. Därefter var hon spårlost försvunnen tills dess att hennes kropp återfanns i ett skogsområde den 22 maj 1997. När ML återfanns var såväl hennes händer som fötter bundna. ML hade berövats livet på ett till synes sadistiskt sätt och blivit utsatt för sexuellt våld. Det var emellertid inte möjligt att slå fast vid vilken tidpunkt eller på vilket plats hon blivit dödad. Inte heller mordvapnet eller tillvägagångssättet kunde slås fast med någon säkerhet. Troligen hade hon dött av tre knivhugg i bröstorgen. Hur den okända gärningspersonen kommit i kontakt med och fört bort ML var också oklart. Med andra ord förelåg det stor osäkerhet kring ett flertal centrala delar av målet.

Under utredningen blev OH misstänkt för brottet och sedermera åtalad. Hans bostad var belägen nära den plats där ML hade hittats död. Vid en husrannsakan hos OH hittades en större mängd våldsinspirerad pornografi. Det återfanns även teckningar som OH själv illustrerat. Teckningarna

¹¹⁰ Se s. 1 i RH 1998:88.

föreställande i huvudsak kvinnor som var bundna i olika tvångspositioner. På vissa bilder var kvinnorna bundna på ett sätt som liknade det sätt ML var bunden på när hennes kropp hittades. En av teckningarna föreställde ett kranium som var mycket likt det kranium som återfunnits av ML. Ytterligare fynd hos OH bestod av en gömd plastpåse som innehöll en kniv, en tejprulle med liknande tejp som använts för att tejpa ML och dockor som hade fått sina byxor sönderrivna på ett sätt som liknade ML:s sönderrivna byxor när hon återfanns. Vidare påträffades en sax på vilken det fanns viskosfibrer av ovanligt slag. Efter en undersökning av SKL¹¹¹ konstaterades att fibrerna matchade fibrer från den tröja ML bar vid försvinnandet.

I förhör med OH ändrade han sin utsaga flera gånger. Vad gäller hans egen minnesbild av den aktuella dagen minns han att han gick ned för den väg där ML försvunnit och sedan fått en blackout. Efter blackouten ska han ha vaknat liggandes i snön och därefter sprungit hem. Han minns dock att han sett en person som stoppade ner en röd hårborste i sin väska. Denna minnesbild är av vikt eftersom ML hade en rödfärgad hårborste i sin väska när hon hittades död. Vidare minns OH att han när han kom hem hade röda fläckar på sin tröja och att han hittade ett par trosor i sin jackficka. När ML hittades saknade hon trosor och åklagaren menade att det endast kunde vara gärningsmannen som hade vetskap om detta. Tröjan och trosorna gjorde OH sig sedan av med. Han kan själv inte berätta om han begått brottet eller inte.

Vidare genomfördes en rekonstruktion som OH medverkade till. Han ska då vid valet av flera olika tejp sorter valt samma som den ML tejpsats med. Mot bakgrund av den framlagda bevisningen dömde TR OH för mord.

4.2.3 HovR domskäl och domslut

HovR inledde sina domskäl med att slå fast att beviskravet i brottmål alltid är bortom rimligt tvivel. De fortsatte sedan med att konstatera att det inte förelåg någon teknisk bevisning, s.k. direkt bevisning, som positivt kunde knyta OH

¹¹¹ Statens kriminaltekniska laboratorium, numera NFC – Nationellt forensiskt centrum.

till brottet. För att man ska kunna fälla till ansvar i mål där bevisläget ser ut på detta sätt krävs enligt HovR stödande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet. Med andra ord kan man trots avsaknaden av s.k. direkta bevis utdöma en fällande dom om det föreligger ”indicier” som är av annat slag än tekniska bevis.

HovR slår sedan fast en definition av indicier. Enligt HovR brukar man med indicier avse ”...*omständigheter som indirekt ger upplysningar om det som skall bevisas i en rättegång.*”. I mål där bevisningen enbart består av indicier finns det fler tolkningsmöjligheter och fler alternativhypoteser än i mål där bevisningen är mer direkt. För fällande dom i indiciemål krävs enligt HovR åtminstone att den misstänkte har befunnit sig i närheten av brottsplatsen, att den misstänkte har haft möjlighet att utföra brottet, och att man kan utesluta en alternativ gärningsperson.

När OH hördes i HovR förklarade han att de utsagor han redogjort för i TR till stor del var påhittade. Vidare framkom att han under rekonstruktionen hade fått hjälp av polisen genom ledande frågor. Detta påverkade enligt HovR givetvis beviskraften hos dessa bevis. Det kunde enligt HovR inte heller slås fast var ML hoppat av bussen och det kunde därav inte konstateras att hon befunnit sig i närheten av OH då hon försvann. Med andra ord hade en viktig länk i åklagarens bevisning brutit.

Vad gäller de uppgifter OH lämnat var flertalet medvetet felaktiga. Många detaljer som lämnats var enligt HovR sådana som bara en gärningsperson kunde känna till. Han kunde inte heller berätta varför han lämnat felaktiga uppgifter. HovR ansåg att uppgifterna var mycket besvärande för OH. På grund av OH:s psykiska tillstånd skulle emellertid stor försiktighet iakttas innan man drog slutsatser baserat på hans uttalanden.

Det fanns ytterligare två viktiga omständigheter som HovR hade att ta ställning till i detta mål. Det första var en teckning som hittades hemma hos OH. HovR ansåg att det fanns vissa likheter mellan bilden och ML:s kranium

men att det inte kunde uteslutas att bilden hade ritats i ett annat sammanhang. Till stöd för detta anförde HovR bland annat att liknande bilder förekommit i serietidningar. Anmärkningsvärt var dock att vissa detaljer stämde väl överens med ML:s kranium. HovR anförde dock att teckningen *”inte kan ges betydelse som något vägande bevis för OH:s skuld.”*

Den andra omständigheten var den tejp och de fiberrester som hittats hemma hos OH. HovR ansåg att tejpens som hittats hos OH *”saknar något mera betydande bevisvärde”*. Vad gäller fiberresterna menade HovR att det inte var bevisat att fibrerna som återfanns hos OH kom från den tröja ML bar när hon återfanns. Detta berodde på att det inte kunde uteslutas att fibrerna på saxen kom från en annan källa än ML:s tröja. Mot bakgrund av detta fick även detta bevis begränsad betydelse.

Enligt HovR var det händelseförlopp som åklagaren gjort gällande ett tänkbart scenario. Den övergripande bilden var dock inte entydig. Den utredning som gjorts i målet kan bedömas ur ett annat perspektiv än åklagarens. Bevisningen bygger i stora delar på ett outrett händelseförlopp jämte struktural bevisning. Sådan bevisning syftar enligt HovR *”...till att ge en bred bild av kringomständigheter som tillsammans bildar ett mönster, vilket gör det förhållande som skall bevisas i rättegången förklarligt och förståeligt.”* De omständigheter som åklagaren presenterade kunde enligt HovR visserligen vid en samlad bedömning tolkas så att det var OH som bragt ML om livet. Ett avgörande i brottmål fick dock enligt HovR dock inte enbart grundas på totalintrycket av materialet. I detta mål skulle stora delar av gärningsmomentet bevisas genom struktural bevisning. Ingen omständighet som åklagaren presenterat hade själv någon högre beviskraft. HovR menar härvid att det i doktrin ansetts *”sådan bevisning inte kan anses uppfylla beviskravet för objektiva gärningsmoment i brottmål.”* och hänvisade till Ekelöf.

Mot bakgrund av de ovan anförda ansåg HovR att det inte gick att utesluta möjligheten att ML blev mördad av någon annan än OH. Det gick med andra

ord inte att säga att det var ställt utom rimligt tvivel att OH berövat ML livet. Ett hovrättsråd var skiljaktigt och menade att den sammanlagda beviskraften måste anses så stark att beviskravet var uppfyllt.

4.3 Ekerömordet – B 9709-06

Svea hovrätts dom den 4 maj 2007 (B 9709–06)

4.3.1 Gärningsbeskrivning

Åklagaren yrkade vid Handens TR ansvar mot RH enligt följande gärningsbeskrivning.

”RH har någon gång under tiden den 13–15 maj 2005 på okänd plats i Stockholmsområdet uppsåtligen berövat VK livet genom att skjuta henne i ryggen. VK var då gravid i sjunde månaden.”¹¹²

4.3.2 En kort bakgrund

VK kom till Sverige 2002 och bosatte sig i Skogås där hon försörjde sig som frisör. I augusti 2004 träffade hon RH och flyttade i december samma år hem till honom. Redan i januari 2005, efter tre veckors sammanboende, flyttade VK ut. I mars 2005 besökte hon en mödravårdscentral där det konstaterades att hon var gravid i femte månaden. På mördavårdcentralen uppgav VK att pappan till barnet bodde i Farsta, vilket RH gjorde.

De sista träffarna på hennes mobil noterades den 13 maj. I juli 2006 anträffades VK:s döda kropp i vattnet vid Lullehovsbron på Ekerö. När kroppen hittades var den inlindad i en grön presenning och bunden med tre spännband samt en förtöjningslina. Kroppen var nedsänkt med hjälp av vikter och hennes huvud var täckt med en konsumkasse. Av obduktionsrapporten framgick att VK berövats livet genom att bli skjuten med ett hagelgevär i

¹¹² Se s. 5 i TR dom (Handens TR 2006-11-14 B 2479–06)

ryggen på mycket nära håll, inga andra skador fanns. Det framkom även att RH var far till det barn VK bar.

RH förnekade brott och menade att han inte har något med varken VK:s försvinnande eller hennes död att göra. Han berättade att han haft en relation med henne samt att han blev förvånad när hon berättade att han var far till barnet hon bar. Deras förhållande var nytt och han tyckte inte att det passade att han skulle bli pappa. Det skulle enligt RH varit mer lämpligt att VK gjorde abort. Detta ville inte hon vilket han menar att han accepterade. Han föreslog därför att hon skulle flytta hem till honom och hans två andra barn. Relationen mellan VK och RH:s två barn fungerade tyvärr inte och han gjorde därför slut i mitten av januari. RH menar att han fortsatte träffa VK efter det att hon flyttat samt att hon krävde pengar av honom för att kunna köpa saker till barnet. RH ville inte ge henne pengar då han menade att han bara betalar för barnet när det bor hos honom. VK ska då ha berättat för RH att barnet inte var hans. Detta kom som en lättnad för honom och han berättade glatt om nyheten för vänner och släkt. En kort tid efter det att VK flyttat ut inledde RH en ny relation med S. När de under hösten 2005 skulle flytta ut från hans lägenhet i Farsta försökte han ta få kontakt med VK för att få tillbaka en nyckel hon hade till lägenheten, men fick aldrig tag på henne.

Åklagaren menade att RH hade motiv att döda VK på grund av graviditeten. Av utredningen framgick att VK och RH hade haft tät telefonkontakt som upphört i samband med tidpunkten för mordet i maj 2005. Vid samma tidpunkt hade RH hyrt en lastbil. Han hade även befunnit sig i Farsta när ett inköp av liknande material som använts för att förpacka kroppen gjordes samt att han hade tejp i sin bostad av samma slag som kroppen förpackats med. Vidare påträffades en så kallad magstärkare hemma hos RH som var av samma märke som de vikter som kroppen sänkts ner med. Av utredningen framgick även RH hade jägarexamen, men att han inte haft en stadigvarande tillgång till vapen.

TR ansåg att den beviskedja som fanns baserades på indicier. Denna beviskedja var inte tillräcklig för att anse att RH:s skuld var bevisad utom rimligt tvivel. Dessutom hade han varken slagit eller hotat VK eller någon annan kvinna han haft förhållande med. Det var inte uteslutet att RH mördade VK men det var långt ifrån styrkt och därav ogillades åtalet.

En nämndeman var skiljaktig och menade att beviskedjan var tillräcklig för att RH:s skuld skulle anses bevisad bortom rimligt tvivel.

4.3.3 HovRs domskäl och domslut

HovR konstaterade att det händelseförlopp åklagaren gjort gällande var sammanhängande och logiskt. Det fanns emellertid ingen enskild omständighet som var tillräcklig för att fälla RH till ansvar för mordet på VK, det gjorde emellertid inte åklagaren gällande. Istället hänvisade åklagaren till det sammanlagda bevisvärdet av alla omständigheter som åberopats i målet. HovR ansåg därvid att den huvudsakliga frågan var om dessa omständigheter tillsammans var sådana att åtalet skulle bifallas.

Den bevisning åklagaren presenterade byggde enligt HovR i mångt och mycket på bevisning av indiciekaraktär. Bevisningen byggde i stora delar på en bedömning som stöds av en rad omständigheter som verkar peka i samma riktning. Händelseförloppet var emellertid i stora delar outrett. Ett stort problem i åklagarens bevisning var att den påstådda tidpunkten för gärningen inte var fastlagd genom teknisk bevisning. Den rättsmedicinska undersökningen ansåg HovR ge relativt vida ramar för bedömningen avseende tidpunkten för mordet. Om död tidpunkten ansågs falla utom den tidsram åklagaren angivit skulle följderna bli att i princip hela argumentationen kring RH:s skuld föll.

Vad gäller anskaffningen av material som använts för att förpacka kroppen tillmäter HovR dessa generellt en låg beviskraft. Vid bedömningen av de vikter som använts för att tynga ner VK:s kropp i vattnet ansåg HovR att det

inte gick att dra några slutsatser mot bakgrund av att RH hade en magstärkare av samma märke i sin bostad.

Motivet till brottet skulle enligt åklagaren som sagt vara att RH inte ville att VK skulle föda det barn som RH var far till. Enligt RH var detta motiv främmande för honom då han accepterat att VK skulle föda barnet. Att han sedan kände lättnad när VK berättade att hon trots allt inte var far till barnet är inget som förringade hans tidigare inställning. RH:s berättelse vann enligt HovR stöd i vittnesmål som lämnats i samband med utredningen. HovR konstaterade härvid att *”Slutsatsen av det sagda blir att RH kan ha haft motiv att döda VK, men det är inte visat att så är fallet och i vart fall är det inte klarlagt att ett eventuellt motiv bestått i det som åklagaren hävdar.”*

Av utredningen framgick vidare att RH innehade en jägareexamen. HovR menar dock att det av utredningen inte framgår att han efter avlagd jägareexamen 1995 visat ett stort intresse för eller haft befattning med vapen. HovR gör ingen ytterligare kommentar avseende jägareexamens inverkan på värderingen av RH:s skuld.

När det saknas bevisning som direkt binder den tilltalade till brottet menade HovR att det för en fällande dom i regel måste finnas stödjande bevisning som klargör de väsentliga delarna av händelseförloppet och positivt knyter just den tilltalade till brottet. Härvid hänvisade HovR till den ovan refererade fallet NJA 1991 s. 56.¹¹³ Väsentligt vid denna bedömning var enligt HovR att man med tillräcklig grad av säkerhet kan utesluta andra potentiella gärningspersoner. HovR skriver att det *”Allmänt sett anses för fällande dom i ett indiciemål nämligen krävas att det kan klarläggas, förutom att brott har begåtts, att den misstänkte gärningsmannen befunnit sig på eller åtminstone i närheten av brottsplatsen eller en möjlig sådan, att denne haft möjlighet att utföra gärningen och att annan gärningsman kan uteslutas.”*

¹¹³ Se avsnitt 4.1.

Slutligen skrev HovR att det ”När kausal bevisning saknas eller är otillräcklig förekommer ibland bevisning som syftar till att ge en bild av de omständigheter som tillsammans bildar ett mönster, vilket gör det förhållande som skall bevisas i rättegången förklarligt och förståeligt. Endast i undantagsfall kan värdet av sådan – s.k. struktural – bevisning vara sådant att det leder till fällande dom. Struktural bevisning torde i stället främst komma till användning när det gäller subjektiva faktorer, utredningen angående brottsplaner m.m. samt farerekvisit och orsaksförhållanden. Sådan bevisning kan följdriktigt inte anses uppfylla beviskravet för objektiva gärningsmoment i brottmål.”

HovR bedömning inriktade sig därefter främst på frågan om en annan gärningsperson genom utredningen kunnat uteslutas. Härvid nämner HovR att det finns väldigt lite information vad gäller VK:s privatliv och vilka kontakter hon har haft i övrigt. Utredningen hade såvitt man kunde se varit inriktad på att RH var gärningsman redan från början. Denna utredning visade visserligen att det hade varit möjligt för RH att mörda VK och att han kan haft motiv att göra det. Av utredningen hade det inte heller framgått något positivt stöd för att någon annan än RH gade begått brottet. Det hade emellertid inte kunnat sägas med någon säkerhet att så inte var fallet. Det var således inte visat att RH varit den enda personen med motiv och/eller möjlighet att utföra brottet och en annan gärningsperson kunde därav inte uteslutas. HovR fastställde TRs dom i huvudsak och ogillade åtalet.

4.4 Arbogamålet – B 8390–08

Svea hovrätts dom den 16 februari 2009 (B 8390–08)

4.4.1 Gärningsbeskrivning

Åklagaren yrkade ansvar mot CS för mord och försök till mord enligt följande gärningsbeskrivning.

”CS har den 17 mars 2008 i målsägandenas hem på Verktygsgatan 2B i Arboga uppsåtligen berövat M, född i maj 2004, och S, född i maj 2006, livet. CS har vid samma tillfälle försökt att beröva M:s och S:s mor EJ livet. Fara för försöksbrottets fullbordan har förelegat eller varit utesluten bara på grund av tillfälliga omständigheter. – CS har därvid, med en hammare eller ett hammarliknande föremål som tillhygge, upprepat slagit M, S och EJ i deras huvuden och på deras kroppar. M och S har avlidit till följd av de huvudskador de åsamkats på grund av våldet. EJ har åsamkats livshotande sår- och krosskador, benbrott samt smärta.”¹¹⁴

4.4.2 En kort bakgrund

TH och CS blev förälskade i varandra när de träffades i Grekland i augusti 2006. I Grekland bytte de både mailadresser och telefonnummer. Senare samma höst besökte CS TH i Arboga vid två tillfällen. Vid besöken bodde CS i TH:s bostad. I februari 2007 ville TH avbryta sitt förhållande med CS. Detta vägrade CS att acceptera och försökte få TH att ändra sig. Bland annat genomförde CS tre självmordsförsök för att hon inte kunde leva utan TH och hon försökte lura TH att hon var gravid med hans barn.

Under tiden för dessa övertalningsförsök träffade TH sin nya partner EJ. EJ och TH flyttade tillsammans med EJ:S två barn M och S till en villa i Arboga i slutet av januari 2008. På kvällen den 17 mars 2008 ringde TH SOS alarm och anmälde att EJ, S och M var i behov av ambulans till följd av ett angrepp med mycket kraftigt våld. När räddningspersonalen kom till platsen andades M och S men visade i övrigt inga livstecken, EJ var medvetslös men vid liv. M och S avled senare samma kväll på sjukhuset. Av obduktionsrapporten framgick att de hade avlidit till följd av stora skador på sina huvuden. Skadorna hade troligen orsakats av flera upprepade slag med ett hårt föremål. Ett tänkbart mordvapen kunde vara hammare eller annat föremål med

¹¹⁴ Se s. 43 i HovRs dom B 8390–08.

liknande slagyta. Tre dagar senare, den 20 mars, genomfördes en rättsmedicinsk undersökning på den då nedsövda EJ. EJ behandlades vid tillfället för de allvarliga skadorna på hennes skalle och låg i respirator. Skadorna var vid tillfället livshotande. Utseendet på skadorna var sådant att de troligen orsakats av samma typ av föremål som orsakat skadorna på M och S.

Åklagarens bevisning mot CS var mycket omfattande men baserade bland annat på indicierna motiv och karaktär samt ett antal omständigheter som knöt CS till brottsplatsen. TR skrev inledningsvis avseende motiv att *”motivbilden i sig inte ger vägledning beträffande frågan om vem som är gärningsman, men att den kan ge en förklaring till gärningsmannens agerande, om bevisning i övrigt pekar mot CS och om bevisningen och motivbilden samtidigt utesluter andra rimliga alternativ.”*. senare i domskälen skrev TR följande avseende motiv, den övriga bevisningen och CS skuld. *”CS har knutits till brottsplatsen vid tiden för brotten. Den samlade bilden av åberopad bevisning ger tveklöst stöd åt påståendet att hon är gärningsmannen. Hon har haft ett motiv att utföra brotten, som en åtgärd riktad mot TH. Det finns mot bakgrund av bevisningen inte utrymme för någon alternativ gärningsman. ...Vid en samlad bedömning av de omständigheter och den utredning som åberopats i målet finner tingsrätten att det kan anses ställt utom rimligt tvivel, att CS berövat M och S livet och att hon försökt beröva EJ livet på sätt påståtts. CS skall på grund härav dömas för mord i två fall och försök till mord.”*

4.4.3 HovRs domskäl och domslut

Inledningsvis redogjorde HovR för de allmänna utgångspunkter som gäller för bevisvärdering i brottmål. Här fästes särskild vikt vid principen om fri bevisprövning som råder i Sverige. HovR uttryckte även att det inte råder några begränsningar avseende vilka bevis som får beaktas av domstolen. Bevis kan därav även innefatta såväl bevis i form av DNA-spår på fyndplatsen eller bevis avseende den tilltalades motiv. HovR uttalade sig även angående

motiv på ett sätt som liknade TR och menar att motivet ”...*inte ger vägledning beträffande frågan om vem som är gärningsman.*”

Åklagaren presenterade en rad bevis till stöd för CS motiv att begå brottet och hennes karaktär. I samband med att CS och TH:s relation avslutades skickade CS ett brev till TH där hon förklarade sina känslor efter uppbrottet. Senare samma år, i juni 2007, flyttade CS till Stockholm. När hon bodde där led hon av en depression och försökte som sagt ta sitt liv tre gånger. Hon skrevs till följd av detta in på en psykiatrisk klinik. CS förnekade emellertid att hennes självmordsförsök hade något med TH att göra. En tid efter detta, i februari 2007, fick TH ett brev av CS där hon hävdade att hon fött deras gemensamma barn och adopterat bort det.

Ytterligare bevisning bestod bland annat av resor CS gjort till Arboga den 12 och 14 mars 2008. Enligt CS var syftet med besöken att besöka en fornlämning i Halvardsborg och runstenen Kung Sigges sten. Enligt åklagaren var syftet med det första besöket, den 12 mars, att planera mordet och syftet med det andra besöket, den 14 mars, att utföra det. Anledningen till att brottet inte genomfördes den 14 mars var enligt åklagaren att CS inte hade räknat med att TH skulle vara hemma den dagen. Att så var fallet ville åklagaren föra i bevis genom en lapp som återfunnits i CS besittning där det stod ”fr 14.3 18-1-00 Smedjan Köping”. HovR delade inte åklagarens uppfattning och menade att det inte var visat att hon rest till Arboga för förberedelser eller att utföra brottet.

CS gjorde ytterligare ett besök till Arboga den 17 mars 2008. Enligt CS var syftet med resan att promenera från Arboga järnvägsstation till Halvardsborg. Åklagaren menade å sin sida att CS rest från Stockholm till Arboga med en tur och returbiljett. Diresa var planerad 16.36 – 18.10 och hemresa 19.34 – 21.10. Med denna tidsplan menar åklagaren att det inte var möjligt att hinna med en promenad fram och tillbaka till Halvardsborg då det tog 1 timme i var riktning. Mot bakgrund av den information som presenterades med anledning av CS besök i Arboga drog HovR slutsatsen att CS hade andra syften med

sina besök än de hon själv uppgett. Särskild vikt lades vid att CS vid flertalet tillfällen lämnat direkt oriktiga uppgifter.

Ett viktigt bevisfaktum i målet var att EJ pekade ut CS som gärningsperson. EJ:s minne från händelse var grumligt men under huvudförhandlingen berättade hon att den som begått brottet var en kvinna och pekade ut CS som gärningsperson. Vad gäller EJ:s minnen från kvällen har hon berättat att dessa återkommit i efterhand under sjukhusvistelsen och tiden därefter. HovR ifrågasatte inte EJ:s egen övertygelse om att CS var den som begått brottet men på grund av den skullskada hon åsamkats och att hon varit nedsövd i 10 dagar kunde hennes minne vara påverkat. Med anledning av sakkunnigutlåtanden drog HovR slutsatsen att EJ hade vissa minnen från den 17 mars som var självupplevda. Vidare kunde konstateras att EJ hade genuina minnen av att en kvinna befann sig i hallen när hon låg ner. Generellt kan sägas att HovR var mycket försiktiga i sin bedömning av EJ:s vittnesmål. På grund av EJ:s tillstånd kunde det enligt HovR inte slås fast att det var CS som kom till bostaden den 17 mars.

Vid brottsplatsundersökningen återfanns även skoavtryck från ett flertal olika skor. Ett skoavtryck som var avsatt med blod kunde inte kopplas till någon känd person. Mönstret antogs komma från en sko av modellen Bearcat tillverkad av Vans. Eftersom avtrycket var gjort med blod kunde det konstateras att det inte hade avsatts vid ett tidigare tillfälle. På en bild hade CS på sig skor som liknade den sko som man misstänkte att avtrycket härstammade från. Att så var fallet bekräftades av en generalagent från Vans efter att denne sett bilden på CS. Storleken på avtrycken uppskattades vara storlek 40–42, vilket överensstämde med CS storlek. HovR drog slutsatsen att det inte gick att koppla skon till någon specifik person men att CS hade ägt en liknande sko i samma storlek. Det var således utrett att hon vid tidpunkten för brottet hade tillgång till ett par skor av detta slag.

Den hammare som åklagaren menade hade använts som mordvapen återfanns aldrig. Genom sin hyresvärd L.N hade CS tillgång till en hammare. L.N

uppgav även i förhör att denna hammare sedan januari 2008 hade varit försvunnen.

Mot bakgrund av den framlagda bevisningen skrev HovR ”*Sammantaget anser hovrätten att denna beviskedja har sådan styrka att den binder CS till de åtalade gärningarna. Utredningen ger inte utrymme för någon alternativ gärningsman. Det är uppenbart att CS har varit besatt av TH, en besatthet som över tid har trappats upp och övergått till en avancerad form av förföljelse med starka manipulativa inslag. EJ och barnen har stått i vägen för att CS skulle kunna få ett förhållande och ett liv tillsammans med TH.*” och fastställde därvid TR domslut.

4.5 Termosbomben i Malmö – B 3305–20

HovR för övre Skåne och Blekinges dom den 2 december 2020 (B 3305–20)

4.5.1 Gärningsbeskrivning

Åklagaren väckte åtal vid Malmö TR mot RK, PB och O.A för brott mot lagen om brandfarliga och explosiva varor, grovt brott, enligt följande gärningsbeskrivning.

”RK, PB och O.A har gemensamt och i samråd hanterat explosiva varor genom att uppsåtligen och utan tillstånd tillverka, bearbeta och förpacka en fjärrutlöst sprängladdning innehållande dynamitsprängämne med en vikt av 455 g och en el-sprängpatron kopplad till en fjärrmottagare. Hanteringen har skett mellan den 21 juni och den 12 december 2019 i Staffanstorp, Malmö eller annan okänd plats i Sverige. Brottet är grovt eftersom bomben, som varit en funktionsduglig sprängladdning, har varit av särskilt farlig beskaffenhet.”¹¹⁵

¹¹⁵ Se s. 2 i TR dom, 2020-09-09, B 1074–20

4.5.2 En kort bakgrund

Den 12 december 2019 återfanns en så kallad termosbomb på Censorsgatan i Malmö. Bomben var konstruerad på så sätt som framgår i gärningsbeskrivningen. Enligt utlåtande från försvarets forskningsanstalt var bombens sprängverkan mycket farlig och kunde fjärrutlösas på ett avstånd om 200m.¹¹⁶

På locket till den termos som använts vid tillverkningen av bomben återfanns DNA från PB. På mottagaren och på två tejpbitar på bomben samt på den påse som fjärrkontrollen låg i återfanns DNA från RK. På mottagaren återfanns även DNA från O.A. Vidare menade åklagaren att PB via internet hade köpt hem krutstubin, en mottagare och en sändare av samma slag som fanns på bomben. Av utredningen kunde det inte slås fast att de mottagare och sändare PB köpt var identiska med den som suttit på bomben då mottagarna saknade individuell märkning.

RK erkände att han tillverkat bomben men menade att den skulle användas vid en nyårsfest. Den vän som skulle ha bomben vid nyårsfirandet var den som gav honom material för att bygga bomben. RK visste inte hur han skulle gå till väga för att bygga bomben men sökte information på nätet. Den termos som användes vid tillverkningen har han fått av PB. RK visste att PB tidigare hade tillverkat bomber och att PB hade en anknytning till Hells Angels. PB menar att han gav RK termoserna eftersom han själv var så trött på den. Han visste inget om någon bomb och de beställningar han gjorde på nätet var av varor som inte var olagliga att befatta sig med.

PB vidgick att han hade ett förflutet i Hells Angels men att han numera inte har någon kontakt med organisationen. Han har tidigare blivit dömd för att ha tillverkat och hanterat bomber och har kunskap kring hur man bygger bomber med krutstubin. Bomberna han tillverkat tidigare var av helt annan modell än termosbomben som hittades på Censorsgatan och bombtillverkning tillhör

¹¹⁶ Se s. 6 f. i TR dom, 2020-09-09, B 1074–20.

PB:s tidigare liv. Han hade inte pratat med RK om att han besitter dessa kunskaper. Vidare påstår PB att de varor han beställde på nätet skulle användas för att tända fyrverkerier på nyårsafton.

Vid bedömningen av PB:s skuld skriver TR följande angående PB:s tidigare brottslighet och hans intresse för pyroteknik. *”Han har – med hänsyn till de brott han tidigare dömts för – kunskap om bombtillverkning. Han har även i övrigt visat intresse för pyroteknik under 2019. Uppgiften om att han gett sin termos till RK utan annan anledning än att han var trött på den kan enligt TR lämnas utan avseende. PB har därmed inte lämnat någon annan rimlig förklaring till de besvärade omständigheterna än att hans DNA fanns på bomben för att han på något sätt var delaktig i tillverkningen och hanteringen av bomben.”* Mot bakgrund av detta biföll TR åtalet mot PB och RK. Åtalet mot O.A ogillades.

4.5.3 HovRs domskäl och domslut

HovR instämde med TRs bedömning av att RK:s utsaga inte var trovärdig. Frågan för HovR var därmed huvudsakligen att undersöka om det kunde fastställas att PB hanterat bomben på det sätt som åklagaren gjorde gällande.

På bombens lock återfanns som sagt DNA från PB. Denna omständighet var enligt HovR särskilt besvärade för PB. Den förklaring PB lämnat till skälet för att hans DNA återfunnits på locket var enligt HovR vag men var inte så osannolik att de kan lämnas helt utan avseende. Det måste enligt HovR genom ytterligare utredning vara fastställt att PB vid överlämnandet var införstådd med vad termosen skulle användas till.

De beställningar PB gjort på nätet var av varor som var av samma modell de som återfunnits på bomben. HovR menade dock att det inte av utredningen framgår att det var någon av de varor som PB införskaffat som fanns på bomben. Det går enligt HovR inte att säga vad som hänt med de varor PB införskaffat. Inte heller går det att säga att PB innehaft sådan unik kunskap om bombtillverkning som medför att RK inte kunnat skaffa dessa material på

annat sätt. Mot bakgrund av detta konstaterar HovR att det inte går att säga att inköpen som PB gjort ger något avgörande stöd för att han var delaktig i brottet.

Av vittnesmålet från J.A (expert från polisen) har termosbomber vanligen enklare konstruktion än den som återfunnits på Censorsgatan. Bomben måste enligt J.A satts ihop av någon som ”*tänkt till och vet hur saker fungerar*”. RK har ingen tidigare erfarenhet av bombtillverkning av detta slag. HovR menar emellertid att detta inte utesluter att han skaffat sig denna kunskap eller haft mer kunskap än han berättat. Vidare konstaterar HovR att det fanns fler personer än PB i RK:s närhet som hade kunskap om tillverkning av bomber. PB:s tidigare kunskaper var därmed ett svagt bevis för hans skuld.

HovR skrev slutligen att det förutom PB:s DNA presenterades ett antal indicier av varierande styrka till stöd för hans delaktighet i bombtillverkningen. Omständigheterna var besvärande men inte tillräckliga för att hans skuld ska anses vara ställd utom rimligt tvivel. HovR ogillade därav åtalet mot PB.

5 Resultat och diskussion

I detta kapitel presenteras uppsatsens resultat, svar på de frågeställningar som ställts och en diskussion därav. Jag har valt att redovisa resultaten och diskussionen inbäddade i varandra i förhoppning om att det underlättar förståelsen och gör läsningen mer njutbar.

Som vi har sett förekommer en rad olika synsätt på hur bevistyper ska kategoriseras. Indiciebevisningen är inte undantagen från detta och dess definition är också spretig. För att kunna genomföra en undersökning av hur domstolar värderar indiciebevisning är definitionen av ett indicium oerhört viktig. Utan en definition är det omöjligt att veta hur urvalet av rättsfall ska göras och vad i domskälen som ska undersökas.

I ett historiskt sammanhang har indicier använts för att beskriva en mängd olika bevis och begreppet borde enligt Dareborg ha förlorat sin funktion i och med avskaffandet av den legala bevisteorin.¹¹⁷ I doktrin har indicier tidigare varit starkt kopplat till så kallad indirekt bevisning. Indicier sågs som indirekta spår av den brottsliga gärningen. Enligt Dahlman är det dock oerhört svårt att dela upp bevis i direkta och indirekta eftersom det alltid går att dela upp bevis i olika mellanled eller beviskedjor som Lindell kallar det. Ett ögonvittne har till exempel traditionellt bedömts vara ett ”direkt bevis”. Även ett vittnesmål kan emellertid delas upp i delfrågor som ”har vittnet uppfattat rätt?” & ”ljuger vittnet?”. Uppdelningen mellan indirekta och direkta bevis kan därav istället tolkas som en uppdelning mellan starka och svaga bevis. Domare som använder sig av indicium som term för indirekt bevisning talar alltså ofta egentligen om bevisning med svag beviskraft. Även i de domar som varit föremål för rättsfallsstudien har begreppet direkt och indirekt bevisning förekommit.¹¹⁸ Tyvärr är en beskrivning av hur bevis kategoriseras under varje bevistyp sällsynt. Att göra en indelning i direkta och indirekta

¹¹⁷ Se avsnitt 3.1.

¹¹⁸ Jrf. Ekerömordet & Malinmordet.

bevis tror jag riskerar att skapa en förutfattad mening kring bevisets beviskraft innan detta har utretts. Således blir det lätt att missbedöma den beviskraft beviset verkligen har och slutligen även den sammanvägda beviskraften¹¹⁹

Ekelöf introducerade sedermera begreppsbildningen med kausala och icke-kausala bevis. Kausala bevis utgörs då av bevis med ett orsakssamband till brottet och icke-kausala bevis utgörs av bevis som saknar detta orsakssamband. Även denna terminologi har förekommit i de domar som presenterats i rättsfallsanalysen.¹²⁰ Denna begreppsbildning är emellertid inte heller perfekt. Som Dahlman framhåller finns det ett orsakssamband till brottet vid båda bevis typerna. Även motiv, som Ekelöf anser vara ett icke-kausalt bevis, har ett orsakssamband till brottet. Istället för att brottet har orsakat beviset, som är fallet vid kausala bevis, så har motivet orsakat brottet. Orsakssambandet är alltså omvänt. Som redogjorts för delar Dahlman istället upp bevis i bevis som är spår av bevistemat och bevis som utgör betingelser för bevistemat. På detta sätt synliggörs bevis typernas relation till bevistemat, vilket underlättar för det intellektuella arbete som ska ske vid bevisvärderingen.¹²¹ Båda bevis typerna kan få stor och liten beviskraft, vilket inte avgörs av vilken bevis typ bevis tillhör utan av kvoten av sannolikheten för sann positiv och sannolikheten för falsk positiv.¹²²

I domarna har indiciebevisning definierats mer eller mindre utförligt. Det kan alltså konstateras att det finns en uppsjö olika termer som är nära besläktade med varandra. Jag är övertygad om att det strukturella arbetet som måste genomföras vid en god bevisvärdering blir totalt underminerat om den bevisrättsliga begreppsbildningen är så spretig som den förefaller vara när man läser dessa fem domar. Den definition som stadgats i uppsatsen har emellertid inte förekommit i någon dom. I Malinmordet slår HovR fast en definition av indicier som liknar den Ekelöf använder sig av. HovRs konstaterande att det vid indicier finns fler tolkningsmöjligheter och fler

¹¹⁹ Se avsnitt 3.2 & 2.6.

¹²⁰ Jfr Ekerömordet & Malinmordet.

¹²¹ Se avsnitt 3.2.

¹²² Se avsnitt 2.6.

alternativhypoteser. Detta resonemang stämmer väl överens med den problematik som indiciebevisning typiskt sätt kan ha och som redogjordes för under avsnitt 3.4. Det kan diskuteras om de teckningar som återfanns hemma hos OH användes till stöd för att OH hade en viss karaktär som matchar den person man tror begått brottet? Min uppfattning är att det måste varit så åklagaren resonerade när de teckningarna bortsatt från det avbildade kraniet återopades som bevis. HovR verkade inte tillmäta dessa teckningar någon betydande beviskraft i målet vilket i min mening är klokt. Det förefaller ytterst svårt att uppskatta sannolikheten för såväl sann som falsk positiv och en slutsats kring beviskraften blir också svår att fastställa.

I Ekerömordet bestod de indicier som passar in på uppsatsens definition av den tilltalades motiv och jägarexamen. HovR avfärdade båda indicierna mot bakgrund av att deras beviskraft i förhållande till den tilltalades skuld var låg. Att avfärda bevis på grund av att beviskraften är låg menar jag är att göra avsteg från en god bevisvärderingsmodell. Det vittnar om att domstolen i detta fall inte förstått värdet av samverkande bevisning. Vidare anförde HovR i slutet av domskälen att *"Det är således inte visat att RH varit den ende person som haft motiv eller möjlighet att utföra brottet eller att annan gärningsman kan uteslutas"*. Härvid gör HovR enligt mig ytterligare en felbedömning. Att den tilltalade varit den enda med motiv och möjlighet att utföra brottet borde vara en slutsats som är omöjlig att göra. Däremot kan det konstateras att det är svårt att slå fast vilka personer som kan vara potentiella gärningsmän och vilka av dessa som har motiv. Mot bakgrund av ett sådant resonemang kan till exempel motivet få svag beviskraft. Genom uttalandet får HovR emellertid läsaren att ana att de inte resonerar på detta sätt vilket givetvis är olyckligt.

Även i Arbogamålet föreligger problematik kring användningen av motiv som bevis. Såväl TR som HovR ger i sina domskäl inledningsvis uttryck för att motiv inte kan användas som bevis i skuldfrågan. I slutet av domen uttrycks emellertid att motiv och karaktär har varit av betydelse när de värderat om den framlagda bevisningen når upp till beviskravet. Det

föreligger alltså en osäkerhet kring vad domstolarna egentligen anser. Den slutliga bedömningen måste dock vara att de anser att motiv kan användas som bevis för den tilltalades skuld. I fallet är det emellertid mycket svårt att avgöra i vilket utsträckning denna indiciebevisning påverkat utgången. En robust avgränsning av potentiella gärningspersoner och med motiv är i princip omöjlig att göra. Därav borde även beviskraften bedömas med stor försiktighet. Med detta sagt är det inte omöjligt att motiv och karaktär har beviskraft i ett mål. Det är bara svårt att bedöma den, vilket varken HovR eller TR fört något resonemang kring.

I Gymskerholmsfallet konstaterade HD att bevisen som används till stöd för att AÖ hade motiv är logiska och sammanhängande men det rör sig om hypoteser som inte har stöd i utredningen. HD menar alltså att problemet är att bakgrunden till den tilltalades motiv inte är visat. I grund och botten tycker jag resonemanget är välgrundat eftersom motivet också måste baseras på omständigheter som går att kontrollera. Att granska bevisen som talar för och emot att motivet föreligger är ett måste om man ska följa en god bevisvärderingsmetod. Beviskraften hos motivet är enligt mig, precis som HD kommer fram till, mycket låg. En intressant fråga härvid är vilka omständigheter som ska godtas för att en person ska anses ha motiv och i vilken utsträckning dessa ska bevisas. Domen ger tyvärr inte svar på denna fråga.

Den enda domen som tidigare brottslighet diskuterades på ett detaljerat sätt var i målet med termosbomben i Malmö. Den tidigare brottsligheten och PB:s bakgrund i Hells Angels sades göra det högst sannolikt att RK kontaktat PB för att konstruera bomben. TR använde till synes PB:s tidigare brottslighet och bakgrund som ett knölargument i skuldfrågan. Visserligen talar den vetenskapliga forskningen för att personlighetsdrag är konstanta över tiden. Däremot är det visat att det är svårt att dra slutsatser när kontexten i vilken beteendet företas förändras. Vid bedömningen av beviskraften hos tidigare brottslighet är kontexten i vilken detta brott har begåtts otroligt viktig. Eftersom det är svårt att veta exakt i vilken kontext såväl det tidigare som det

nya brottet begicks är det svårt att uppskatta vilken beviskraft tidigare brottslighet ska få i skuldfrågan. Huruvida det faktiskt rör sig om ”brott av samma slag”, vad bakgrunden till brottet var och om referensklassen är heterogen är viktiga frågor att ställa sig. I detta fall nämndes bland annat PB vid när de tidigare brotten begicks var verksam i Hells Angels, vilket han numera inte var. Denna förändring i hans liv bör också beaktas när beviskraften hos den tidigare brottsligheten bedöms. Särskilt om de tidigare brotten begåtts i en kontext där Hells Angels varit delaktiga. Det blir även poängterats att de bomber PB tidigare tillverkat var av helt annat slag än den som nu återfanns. Hur detta påverkat bedömning beskrivs tyvärr inte i domskälen. Det är synd att domskälen inte går in mer djupgående på bedömningen den tidigare brottsligheten då det hade varit mycket intressant att se hur domstolen resonerade kring detta. HovR delade inte TR uppfattning och tillmätte den tidigare brottsligheten en svag beviskraft. Detta beror till mångt och mycket på att HovR konstaterar det inte var otänkbart att RK skaffat sig kunskap om bombyggande på annat håll än från PB. Den kunskap som PB förmodades besitta från sin tidigare brottslighet var enligt HovR inte så unik kunskap att ingen annan kunde besitta eller införskaffa den på annat håll.

Vid bedömningen av tidigare brottslighet blir resonemanget lätt ”han är inte främmande för denna typ av brottslighet”. Resonemanget får mig att fundera på ursprungssannolikheten. Det går inte att i efterhand påverka att man har begått brottet. I och med att den tidigare brottsligheten finns oavsett om den misstänkte begått det nya brottet eller inte uppfattas argumentet lätt som en höjning av ursprungssannolikheten för att den misstänkte är skyldig. Användandet av personens tidigare brottslighet kan därvid uppfattas som ett avsteg från likhetsprincipen i 1 kap 9 § RF ”*Domstolar samt förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iakta saklighet och opartiskhet*”. Som redogjorts för ovan innebär emellertid inte likhetsprincipen att lagstiftningen inte innehåller någon form av särbehandling. Däremot kan det ifrågasättas om tidigare brottslighet ska få

användas i skuldfrågan över huvud taget. Detta är en svår fråga att svara på. I de flesta mål är troligen inte tidigare brottslighet av samma slag den enda bevisningen som åberopas. Däremot är det oklart hur det påverkar domarens synsätt på den tilltalade och den tilltalades incitament att inte återfalla i brott. Det råder även enighet om att det finns risk för att denna typ av bevis överskattas. Att förbjuda det helt tycks knepigt eftersom det i Sverige råder fri bevisföring. Således är jag av uppfattningen att användningen av tidigare brottslighet som bevis i skuldfrågan som ska tillåtas restriktivt.

I målen som presenterats i rättsfallsstudien kan urskönjas att luckor i utredningen som berör centrala delar av gärningsmomentet medför svårigheter för åklagaren att vinna bifall. Det avgörande härvid är om indicier ska anses kunna täcka upp för dessa brister. Det har återkommande talats om att åklagaren måste ”klargöra de västenliga delarna av händelseförloppet och positivt knyta den tilltalade till brottet” samt att ”indiciebevisning inte kan uppfylla beviskravet för objektiva gärningsmoment i brottmål”. I vissa fall uttrycker domstolen att det händelseförlopp som åklagaren menade hade skett visserligen var sammanhängande och logiskt samt att det kunde förklara på vilket sätt brottet hade skett. Detta resonemang påvisar att domstolarna beaktar existensen av rimligt tvivel när åklagaren inte presenterat ett spår av brottet när sådant borde återfunnits. Samtidigt tycker jag det vittnar om att domstolarna anser att indicier inte kan fylla detta hål i utredningen. Jag tycker personligen att det är mycket svårt att säga att ett bevis inte kan användas till stöd för ett påstående enbart därför att det tillhör en viss bevistyp. Bevistypen borde i min mening inte omedelbart ha sådan påverkan, i alla fall inte enligt uppsatsens terminologi och definition. Istället borde indelningen i bevistyper påminna domaren om de problem som varje bevistyp typiskt sätt innebär. Denna uppfattning verkar få av domarna i rättsfallen ovan dela med mig. Kanske beror deras synsätt på att man bedömer beviskraften hos beviset som svagt, kanske beror det på någon allmän syn på indicier. En närmare slutsats kring detta är svår att göra mot bakgrund av att domskälen i detta avseende är fåordiga. Med detta sagt menar jag inte att alla rättsfall skulle bedömts

annorlunda om beviskraften för varje indicier i förhållande till den tilltalades skuld tilläts bedömas.

Att domstolen redogör för hur indiciebevisningen har använts och värderats är väldigt viktigt för att man ska kunna garantera att den inte används på ett olämpligt sätt. För att undersöka detta är det viktigt att man belyser vilka delar av indiciebevisningen som blev avgörande för domstolens slutliga bedömning. Detta är visserligen viktigt med all bevisning men det verkar ibland glömmas bort när det kommer till indicier. Spår av brottet bedöms ofta ha en högre beviskraft och påverkar således målets utgång i större utsträckning. I regel ges spår därför också större utrymme och förklaras utförligare i domskälen. Vidare upplever jag att det är lättare att förstå vad ett spår är och hur stor beviskraft det i regel borde ha, i fråga om väldigt liten eller väldigt stor. Detta kan bero på det omvända orsaksförhållande betingelser har till beviset. Skriver rätten bara någon mening om indiciebevisning i domskälen blir det oerhört svårt för såväl jurister som lekmän att förstå hur stor beviskraft beviset tillmäts och vilken roll beviset spelat.

Sammanfattningsvis kan konstateras att domstolarnas bevisvärderingsmetoder skiljer sig åt. Trots denna diskrepans i tillvägagångssätt menar jag att resonemangen kring indiciebevisningen i regel är gott. I majoriteten av de fall som analyserats uppvisar domstolarna försiktighet vid sin värdering av indiciebevisningen. Ibland upplevde jag att domskälen inte gav definitiva svar på hur domaren resonerat när den tillmätte indicierna sin beviskraft. I flera fall verkade domstolen också avfärda ett indicium från målet därför att det hade mycket låg beviskraft. Att avfärda bevis med låg beviskraft är som påpekats tidigare inte förenligt med en god bevisvärdering. Även bevis med låg beviskraft kan få en betydelse vid sammanvägningen av alla bevis i slutet av målet.

Vad gäller bevisvärderingens överensstämmelse med grundläggande utgångspunkter och principer tycker jag att domstolarna i mångt och mycket

beaktade dessa aspekter. Ett slående inslag var att ingen av domstolarna uppvisade något tecken på att använda sannolikhetssteori likt den som Dahlman använder för att räkna ut beviskraft. Metoderna verkade istället vara mer inspirerade av Ekelöf och Diesen. Detta är inte något som kommer som en förvåning då de båda har haft stort inflygande på bevisrätten. Vidare släpptes Dahlmans bok efter flertalet av de domar som analyserats avkunnades. I uppsatsen har inte en fullständig redogörelse för Dahlmans modell gjorts. Enligt mig underlättar det emellertid enormt att ha en sådan metod som hjälpmedel för struktureringen av sina tankar vid värderandet av bevis. I Malinmordet var det särskilt slående hur starkt rätten värderade oskuldspresumtionen. När man funderar över sannolikheten för sann positiv och falsk positiv förefaller det väldigt orimligt att OH friades för mordet.

5.1 Metoddiskussion

Ett problem med uppsatsens definition av indicier är att den inte är vedertagen bland domare. Således ser man aldrig att domare gör en uppdelning av olika bevis typer med denna terminologi. Detta behöver visserligen inte innebära att domarna inte resonerar på detta sätt ändå. Att göra en närmare analys av domarens resonemang i detta avseende tror jag kräver att man intervjuar domare eller gör en djupare kvantitativ analys av domskälen. Att dra slutsatser kring detta på ett mer generellt plan är inte möjligt vid en kvantitativ analys.

Givetvis har denna problematik orsakat mig besvär vid skrivandet av uppsatsen. Jag insåg relativt omgående att ”betingelsebevisning” inte kunde användas för att söka rättsfall. Detta beror som sagt på att det inte är en vedertagen term bland domare. Istället användes termen ”indiciebevisning”.¹²³ Senare har jag förstått att även denna term orsakat problem. I och med att alla domare inte använder sig av termen indicier faller de domar där termen saknas bort. Redan här finns det en risk för att det rättsfall som väljs ut är skrivna av domare som har en specifik uppfattning

¹²³ Se avsnitt 1.4.

kring innebörden och användningen av termen. Det finns otvivelaktigt en mängd domar där bevisning som skulle varit intressant för rättsfallsanalysen tas upp för prövning men där domaren inte använder termen indicier. Således har det urvalskriteriet som använts för att hitta rättsfall inte varit helt objektivt vilket i sig är en potentiell felkälla i metoden. Att de domar som valts ut är sämre än de som hade kunnat väljas med en annan metod låter jag vara osagt, vad som däremot står klart är att urvalet inte var helt objektivt. Även om det är svårt att dra en slutsats kring om domarna som valts ut är representativa eller inte kan det konstateras att det har varit en avgränsning i uppsatsen att använda en viss term som ett urvalskriterium.

5.2 Vidare forskning

En kvalitativ rättsfallsstudie, likt den som genomförts i denna uppsats, har sina begränsningar avseende vilka slutsatser som kan dras mot bakgrund av resultatet. För vidare forskning hade det varit mycket intressant att göra en studie där man intervjuar domare och undersöker hur domarkåren ser på begreppet indiciebevisning. Vidare hade det varit intressant att sedan göra en kvantitativ studie på hur domarna värderar den bevisning som majoriteten av domarna anser faller in under indiciebevisning. Genom denna forskning skulle eventuellt mer generella slutsatser om domarnas syn på indiciebevisning och värderingen därav kunna dras.

6 Slutsats

I inledningen av uppsatsen beskrivs hur diskrepansen mellan HovRs och TRs avgöranden i målet med termosbomben i Malmö fick mig att fundera över indiciebevisning. Det var sedermera dessa frågor som mynnade ut i uppsatsens syfte och frågeställningar. De rättsfall som varit föremål för uppsatsens rättsfallsanalys har emellertid inte givit ett entydigt svar på dessa frågor. Vad som står klart är att domstolarnas indelning och värdering av bevis skiljer sig från varandra. Detta kan troligen förklaras delvis med att fallen är utspridda över en relativt lång tidsperiod. I och med att domarens bevisvärdering är fri är domaren i princip bara bunden av den kunskap denne äger om verkligheten. Denna kunskap förändras i takt med att domaren kommer till nya insikter och då förändras även dennes värdering av bevisningen. Man kan därav säga att bevisvärderingen är dynamisk och i viss mån även oförutsägbar. Det synsätt som varit framträdande vid en tidpunkt kan ha förkastats när nästa dom ska avkunnas.

Uppsatsen har även belyst den problematik som finns angående en splittrad begreppsbildning inom bevisrätten. Att begreppet indicier används med olika innebörd av olika aktörer gör det oerhört svårt att göra en god bevisvärderingsanalys av bevis som faller in under begreppet. Vilken innebörd begreppet ska ha vill jag påstå att jag är fel person att svara på. Uppsatsens syfte har inte heller varit att svara på detta. Av den doktrin jag tagit del av förefaller emellertid Dahlmans indelning mellan spår och betingelser som den lämpligaste. Att ersätta indicier med betingelser skulle vara möjligt men det förefaller svårt att genomföra detta skifte eftersom begreppet indicium har en så gedigen historik och regelmässigt används. Vidare tror jag inte att doktrin kan fungera som en hållbar lösning på så grundläggande och centrala problem inom juridiken. Problemet med doktrin är att rättskällevärdet inte är givet. Således får inte doktrin den genomslagskraft som krävs för att rättstillämparen ska känna sig ”tvingad” att följa det som anges där.

Mot bakgrund av detta finner jag att två lösningar är lämpliga. Antingen kan HD genom sin prejudicerande verksamhet slå fast vad ett indicium är eller så måste begreppet sluta användas. Att förmå domstolarna att sluta använda begreppet förefaller oerhört komplicerat och riskerar att begränsa den fria bevisvärderingen. Detta resultat vore inte önskvärt. Vidare är en konsekvens av den bristande vägledningen för domstolarnas bevisvärdering i lagstiftning och förarbeten att praxis fått en avgörande betydelse som rättskälla. Därav borde det råda enighet om att ett prejudikat från HD som förtydligar vad ett indicium är vore mest lämpligt. Denna möjlighet hade HD vid avgörandet NJA 2014 s. 699, dessvärre skapade avgörandet större begreppsförvirring genom att införa negativ och positiv bevisning.

Min förhoppning och övertygelse är att det ständiga arbete som sker inom bevisrätten kontinuerligt tar oss närmare en tydligare begreppsbyggnad och en säkrare bevisvärdering. Jag är övertygad om att en enhetlig begreppsbyggnad skulle underlätta för bevisvärderingen. En bevisvärdering som är lättare att genomföra och mer uniform tror jag värnar om rättssäkerheten på ett effektivt sätt, skapar förtroende för våra domstolar och minskar risken för att oskyldiga döms och att skyldiga går fria. Det är därför viktigt att arbetet med begreppsbyggnaden inom bevisrätten fortsätter och att de bevisvärderingsmetoder som används ständigt förbättras. Många skulle säkert säga att bevisvärderingen aldrig kommer bli felfri. Det kommer säkerligen hinna skrivas några examensarbeten till innan vi når dit men som Nelson Mandela en gång sa

” It always seems impossible until it’s done.”

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1938:44 – Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk

Litteratur

Aall, Jørgen, *Rettergang og menneskerettigheter*, Fagboksforlaget, Bergen 1995.

[Citeras: Aall (1995)]

Asp, Petter, *Kriminalrättens grunder*, Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala 2013.

[Citeras: Asp (2013)]

Bolding, Per Olof, *Bevisbördan och den juridiska tekniken*, Uppsala 1951.

[Citeras: Bolding 1951]

Bring, Thomas & Diesen, Christian, *Förundersökning*, upplaga 4:18, Nordstedts Juridik AB, Visby 2009.

[Citeras: Bring & Diesen (2009)]

Dahlman, Christian, *Beviskraft – metod för bevisvärdering i brottmål*, upplaga 1:1, Nordstedts Juridik, Stockholm 2018.

[Citeras: Dahlman (2018)]

Dahlman, Christian och Lena Wahlberg, red. *Juridiska grundbegrepp: En vänbok till David Reidhav*, Studentlitteratur, Lund 2019.

[Citeras: Dahlman (2019)]

Dereborg, Anders, *Från legal bevisteori till fri bevisprövning i svensk straffprocess*, Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, Stockholm 1990.

[Citeras: Dereborg 1990]

Diesen, Christian, *Bevisprövning i brottmål*, upplaga 2, Norstedts Juridik, Finland 2015.

[Citeras: Diesen 2015]

Ekelöf, Per Olof, *Kompendium över civilprocessen del II*, Juridiska föreningen i Uppsala, Uppsala 1948.

[Citeras: Ekelöf 1948]

Ekelöf, Per Olof & Boman, Robert, *RÄTTEGÅNG, Fjärde häftet*, Norstedts Juridik, Stockholm 1992

[Citeras: Ekelöf & Boman 1992].

Ekelöf Per Olof, Edelstam Henrik & Heuman Lars: *RÄTTEGÅNG, Fjärde häftet*, sjunde upplaga, Norstedts Juridik, Mölnlycke 2009.

[Citeras: Ekelöf, Edelstam & Heuman (2009)]

Ekelöf, Per Olof, *RÄTTEGÅNG, första häftet*, Upplaga 9, Wolters Kluwer, Stockholm 2019.

[Citeras: Ekelöf (2019)]

Nyquist, Hans, *Statistikens grunder, upplaga 1:1*, Studentlitteratur, Lund 2017

[Citeras: Nyquist (2017)]

J. Björkman, C. Diesen, F. Forssman, P. Jonsson, *Bevis – Värdering av erkännande, utpekanden, DNA och andra enstaka bevis*, Norstedts Juridik, Stockholm 1997.

[Citeras: Diesen (1997)]

Jacobsson, Ulla, *Lagbok i straffprocess*, Liber Hermods, Malmö 1996

[Citeras: Jacobsson (1996)]

Lindblom, Per Henrik, *Processens arkitektur*, i Andersson, T & Lindell, B (red), Iustus, 2003.

[Citeras: Lindblom (2003)]

Lindell, Bengt & Eklund, Hans, *Straffprocessen*, Iustus Förlag, Uppsala 2005.

[Citeras: Lindell 2005]

Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Nordstedts Juridik, 2007 Stockholm.

[Citeras: Schelin (2007)]

Artiklar

Gregow, Torkel, *Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn*, SvJT 1996 s. 509

[Citeras: Gregow, SvJT 1996].

Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT 2004 s. 8.

[Citeras: Jareborg 2004].

Träskman, Per Ole, *Omvänt eller bakvänt. Om konststycket att lägga bevisbördan i brottmål på den tilltalade, utan att det kommer bak på människorättigheterna*, nordisk tidskrift for kriminalvidenskab, 1998, s. 352–367.

[Citeras: Träskman (1998)]

Digitala källor

Aftonbladet, artikel

<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/aPwPeO/tillverkade-termosbomb--far-fangelse> (hämtad 2020-01-06)

Borgström, Peter, Rättegångsbalk (1942:740), 35 kap 7 § 3 p, Karnov 2021-01-03 (JUNO)

Hirschfeldt, Johan, Regeringsformen (1974:152) 1 kap. 9 §, avsnitt 6
Likhetsprincipen, Lexino 2021-01-03 (JUNO).

Nationalencyklopedin, karaktär.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/karaktär> (hämtad 2020-11-04)

Nationalencyklopedin, motiv.

[http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/motiv-\(bevekelsegrund-lagmotiv\)](http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/motiv-(bevekelsegrund-lagmotiv)) (hämtad 2020-11-18)

Sydsvenskan, artikel.

<https://www.sydsvenskan.se/2020-06-14/rasism-inte-ett-motiv-for-linkopingsmordaren?redirected=1> (hämtad 18 nov 2020)

Rättsfallsförteckning

NJA 1943 s. 451	Högsta domstolen
NJA 1986 s. 489.	Högsta domstolen 1986-09-24
<i>Gymmerholmsfallet</i>	Högsta domstolen 1991-02-14 NJA 1991 s. 56, B-1952/89
<i>Joy Rahman-fallet</i>	Stockholms tingsrätt 1994-07-05 RH 2002:55, B 1994/94
<i>Malinmordet</i>	Hovrätten för Nedre Norrland 1998-10-13 RH 1998:88, B-375/98
<i>Ekerömordet</i>	Svea hovrätt 2007-05-04 B 9709-06
<i>Arbogamålet</i>	Svea hovrätt 2009-02-16 B 8390-08
NJA 2011 s. 638	Högsta domstolen 2011-10-20
NJA 2014 s. 699	Högsta domstolen 2014-10-16
<i>Balkongfallet</i>	NJA 2015 s. 702 Högsta domstolen 2015-11-04
NJA 2016 s. 1011	Högsta domstolen 2016-11-22
<i>Jalloh v. Germany</i>	<i>Strasbourg</i> <i>2006-07-11</i>